

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Pikel

Dejavniki vplivanja družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Pikel

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Renner

Dejavniki vplivanja družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Najprej se zahvaljujem mentorici dr. Tanji Rener, da me je sprejela pod svoje mentorstvo in me spretno vodila v pravo smer.

Zahvaljujem se tudi Matjažu Hanžku, Maji Kersnik in Tanji Čelebič za vso strokovno pomoč in za vsa nova znanja, ki sem jih pridobila pri delu z njimi.

Posebna zahvala gre tudi moji družini, Lenči in Tebi, ki mi vedno stojš ob strani.

Dejavniki vplivanja družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok

Revščina pomeni kršenje človekovih pravic in v primeru otrok predstavlja še večji problem, saj vpliva na njihovo prihodnost, kar nosi dolgotrajne posledice tako za posameznika, kot za družbo na sploh. V diplomskem delu z vidika otrokovih pravic analiziram vpliv družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok. S pomočjo analize dohodka družine (Lakensovi kazalniki) in nedenarnih indikatorjev, predstavljam revščino otrok z dinamične perspektive. Stopnja tveganja revščine otrok je najvišja med enostarševskimi družinami, med družinami z brezposelnima staršema ter med nižje izobraženimi starši. Socialna izključenost otrok se tako kaže na področju materialne deprivacije (počitnice, posedovanje računalnika, prehrana, stanovanjske razmere, itd.) ter na področju izobraževanja, saj imajo otroci revnih staršev pogosteje kot ostali otroci slabše učne rezultate in posledično dosegajo nižjo izobrazbo. Za Slovenijo je značilna relativno nizka stopnja tveganja revščine otrok, vendar so kljub temu potrebne številne izboljšave na nekaterih področjih, saj pravice otrok še zdaleč niso v polni meri dosežene.

Ključne besede: revščina in socialna izključenost otrok, družina, materialna deprivacija, izobraževanje.

The effect of the family environment on poverty and social exclusion of children

Poverty means the violation of human rights and when it comes to child poverty it presents an even larger problem as it affects their future which brings long-term consequences not only for individuals but also for the society in general. In my undergraduate thesis I analysed the effect of the family environment on child poverty and social exclusion of children from the point of view of children's rights. Child poverty is presented from a dynamic perspective with the analysis of family income (Lakens indicators) and non-financial indicators. The at-risk-of child poverty rate is the highest in single parent families, in families with both unemployed parents, and families where both parents have a lower education level. The social exclusion of children can be seen in the material deprivation (holidays, owning a computer, food, living conditions, etc.) and in the education of the children as children whose parents are poor often have worse learning results and consequently reach a lower level of education. In Slovenia there is a relative low at-risk-of child poverty rate but numerous improvements in some areas are necessary nonetheless as the children's rights are far from fully implemented.

Key words: poverty and social exclusion of children, family, material deprivation, education.

KAZALO

1	UVOD	6
2	OPREDELITVE REVŠČINE IN SOCIALNE IZKLJUČENOSTI	9
3	REVŠČINA IN SOCIALNA IZKLJUČENOST OTROK	13
4	MATERIALNI VIDIK REVŠČINE IN SOCIALNE IZKLJUČENOSTI OTROK.....	22
4.1	Relativna dohodkovna revščina	22
4.1.1	Stopnja tveganja revščine otrok glede na tip gospodinjstva.....	27
4.2	Vpliv položaja staršev na trgu dela na revščino in socialno izključenost otrok.....	35
4.3	Materialna deprivacija gospodinjstev	39
5	IZOBRAŽEVANJE.....	42
5.1	Pomen predšolskega izobraževanja.....	42
5.2	Vpliv izobrazbe staršev na revščino in socialno izključenost otrok.....	44
5.2.1	Vpliv izobrazbe staršev na učni uspeh otrok	46
5.2.2	Razlaga.....	48
5.3	Vloga države	51
6	NAJBOLJ RANLJIVE SKUPINE OTROK.....	56
7	ZAKLJUČEK	57
8	LITERATURA.....	60

1 UVOD

Čevljarjeva družina, Ljubljana, okoli 1860-1865:

...Sestri Felicita in Matilda sta spali v majhnem kabinetu, kjer je bilo prostora komaj za dve postelji in kjer se sploh ni kurilo. Bilo je včasih prav bridko, ko sta morali zgodaj vstati in iti v globokem snegu v cerkev pet.

Vlažno stanovanje je imelo usodne nasledke za mlajšo sestro in brata. Oba sta dobila zaradi vlage vnetje pokostne mreže (periostitis), sestra Neta v kolenu, ko je imela šest let, brat Ivan ... pa v kolku, ko je bil v drugem letu starosti. Oba sta od bolečin prevpila cele noči. Ker nas je bilo mnogo- navadno osem- v eni sobi, je bilo tudi za učenje težko... (Puhar 2004, 85)

Odlomek iz Puharjeve knjige Prvotno besedilo življenja nam na presunljiv način pokaže, v kakšnih razmerah so živeli otroci pri nas v 19. stoletju. Podobe otrok, ki skušajo mirno zaspati, vendar se zdi to zaradi krikov bratov in sester ter zaradi pomankanja prostora nemogoče; podobe otrok, ki že s sedmimi leti pričnejo delati po 13, 14 ur na dan v industrijskih obratih kot vajenci ali kot kmečki delavci; podobe otrok, ki so umrli veliko prezgodnje in nepotrebne smrti, zaradi neustrezne prehrane, higiene in neprimernih stanovanjskih razmer, nas prizadenejo in šokirajo. Ampak to se je dogajalo pred skoraj 150 leti. Kaj pa danes? Ali otroci še vedno živijo v takšnih nepredstavljenih razmerah? Zagotovo si upam trditi, da po svetu lahko najdemo primere, in ne maloštevilne, kjer otroke še vedno izkoriščajo kot delovno silo, kjer otroci umirajo za

ozdravljivimi in preprečljivimi boleznimi in živijo v stanovanjskih razmerah, ki jih lahko označimo za vse prej kot primerne. Ampak to se dogaja po svetu. Kaj pa pri nas, kako je z revščino otrok v Sloveniji in v Evropi? Vsekakor so revni otroci v evropskem prostoru ubežali podobi revščine izpred 150 let, čeprav bi še vedno lahko našli izjeme. Kljub temu pa, ali sploh lahko prenesemo tako mizerno podobo revnih otrok v današnji čas, za katerega je značilna večja gospodarska razvitost, socialna vloga države, boljša dostopnost izobraževanja, itd.? Revščina se gleda relativno in s tega vidika danes še vedno veliko otrok, tako v Sloveniji kot drugje po Evropi, živi v razmerah, ki jih družba ne bi smela dopuščati. Zato je revščina otrok danes aktualna tema in končno so otroci obravnavani kot polnopravni člani družbe, vredni pozornosti in njihove potrebe niso prezrte, kot se je to dogajalo v 19. stoletju pri nas. Takrat namreč zapisi o otrocih sploh niso obstajali ali pa so bili zelo redki. Če ne drugega, je danes moč začutiti vsaj premike na področju revščine in socialne izključenosti otrok.

Leta 2006 je Evropski Svet pozval države članice naj znižajo revščino otrok ter omogočijo vsem otrokom enake možnosti, ne glede na njihov družbeni položaj. Evropske države in Evropska Komisija so se na izziv Evropskega Sveta odzvale z državnimi poročili o strategijah za socialno zaščito in socialno vključenost (2006-2008), prav tako je večina držav članic kot prioriteto prepoznala potrebo po pristopu, ki bi preprečil ter zmanjšal revščino in socialno izključenost otrok, poleg tega pa so Komisija in države članice revščino in socialno izključenost otrok predstavile kot glavno temo za leto 2007, saj je preprečitev otroške revščine in socialne izključenosti bistvenega pomena za močnejšo družbeno kohezijo in trajnostni razvoj.

Tudi Slovenija je sprožila politične aktivnosti in ukrepe za zmanjšanje revščine otrok. Razpolagamo s številnimi tudi mednarodno primerljivimi kazalniki revščine (Laekensovi kazalniki), vendar so to v glavnem kazalci materialnega položaja ljudi, ki niso zadostni za prepoznavanje in učinkovito reševanje revščine in socialne izključenosti. Ne poznamo namreč kako se revščina in socialna izključenost odražata na vseh ključnih življenjskih področjih (zdravje, stanovanjski standard, izobraževanje, itd.).

V diplomskem delu sem se zato poleg materialnega vidika vplivanja družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok, odločila analizirati tudi področje izobraževanja.

V prvih dveh poglavjih predstavljam konceptualna izhodišča, v tretjem poglavju pa prikazujem analizo ključnih statističnih podatkov o revščini otrok in družin z otroki, vključno z relevantnimi primerjavami z gibanjem tega problema v drugih evropskih državah.

V četrtem poglavju analiziram vpliv družinskega okolja na revščino in socialno izključenost otrok z vidika izobraževanja. S pomočjo podatkov raziskav, ki se ukvarjajo z omenjeno tematiko, primerjam situacijo v Sloveniji z drugimi državami po svetu. Obenem v tem poglavju predstavim tudi vlogo države na tem področju.

V petem poglavju bolj na kratko omenim skupine otrok, ki so tveganju revščine najbolj izpostavljene.

V šestem poglavju povzemam ključne ugotovitve ter kritike, ki so usmerjene na področja, kjer bi Slovenija še morala izboljšati trenutni položaj revnih otrok ter revnih družin z otroki.

2 OPREDELITVE REVŠČINE IN SOCIALNE IZKLJUČENOSTI

Socialna izključenost je relativno nov pojem, ki se je v politikah EU in znanstvenem diskurzu uveljavil šele v poznih osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Takrat je namreč Evropska skupnost oblikovala program *Medium Term Action Programme to Foster the Economic and Social Integration of the Least Privileged Group*, kasneje znan kot Tretji program revščine⁵. V slednjem lahko prvič zasledimo definicijo socialne izključenosti. Termin socialna izključenost predstavlja onemogočen dostop posameznikov in družin do virov nujno potrebnih za dostojen način življenja, ki je pogojen z družbeno integracijo in položajem na trgu dela (Abrahamson 1995, 123-124).

V obdobju pred zgoraj omenjenim Tretjim programom, se je v političnih debatah in družboslovnih raziskavah o neenakosti uporabljal predvsem koncept revščine. Da bi torej razumeli socialno izključenost, jo moramo najprej primerjati z njenim predhodnim terminom-revščino⁶.

⁵ Prvi evropski program namenjen boju proti revščini je potekal med leti 1975 in 1980, drugi pa deset let kasneje, od leta 1986 do leta 1989 (Room 1995, 2).

⁶ Revščina je moderen koncept, ki označuje izkoriščanje delovnega razreda (večine), s strani buržuazije. Socialna izključenost pa je na drugi strani postmoderen koncept za manjšino, ki je marginalizirana s strani masovnega srednjega razreda (Abrahamson 1995, 121).

Tabela 2.1: Primerjava terminov revščine in socialne izključenosti

	revščina	socialna izključenost
bistvo definicije	nizek dohodek, kot nelegitimna oblika neenakosti	omejene možnosti pri družbeni participaciji, kar dolgoročno vpliva na družbeno stabilnost
področja nanašanja	enakost/neenakost, distribucija virov, minimalen dohodek	biti del družbe/bitni izključen iz družbe, družbena participacija, integracija, državljske pravice
karakteristike	enodimenzionalnost, statičnost, povezan s strukturnimi dejavniki	multidimenzionalen, kumulativne karakteristike-proces, povezan tako s strukturnimi dejavniki kot tudi s percepcijo posameznika
dimenzije družbene neenakosti	vertikalna, distribucijska	polarizacijska (znotraj/zunaj), distribucijska in participativna
indikatorji	dohodek	različni- povezani z ekonomsko, politično in kulturno dimenzijo

Vir: Böhnke (2001, 11).

Pojem socialne izključenosti se prekriva s konceptom revščine, razumljen je kot njen del in pa kot stanje, ki vodi v socialno izključenost (Socialni razgledi 2006, 10). Vendar pa med konceptoma obstajajo pomembne razlike.

Prvič, socialna izključenost omogoča večdimenzionalen pogled na problematiko in ni omejena le na materialni vidik (v smislu dohodka), saj pokriva ekonomski, politični ter družbeni aspekt⁷ (Sen 2000; Böhnke 2001; D'Ambrosio in drugi 2004; Atkinson in drugi 2005). Vendar, če revščino definiramo širše, kot relativno prikrajšanost je tudi revščina razumljena globlje, saj so poleg materialnih poudarjeni tudi nematerialni vidiki ter posledice prikrajšanosti (Socialni razgledi 2006, 10).

Drugič, definicija socialne izključenosti dodaja starim konceptom (ki so upoštevali predvsem distribucijski vidik neenakosti) nov, relacijski vidik. Poudarja pomembnost participacije in integracije tako v družbenem in političnem življenju kot tudi v socialnih omrežjih (Socialni razgledi 2006, 9). Socialna izključenost je povezana z družbeno integracijo, torej z

⁷ Sen opozarja na diskriminatorno uporabo izraza. Socialna izključenost je namreč tako širok pojem, da lahko vsak tip deprivacije prehitro označimo kot izključenost (Sen 2000, 9).

demokratičnim in pravnim sistemom, ki promovira državljanjske pravice. Nadalje je povezana z ekonomsko integracijo, ki s primerno ekonomsko funkcijo na trgu dela omogoča preživetje. Prav tako je povezana s socialno integracijo oziroma s sistemom blaginje in pomeni, da je posameznik zmožen uporabljati socialne storitve, ki mu jih nudi država. Nenazadnje je socialna izključenost povezana tudi z medosebno integracijo, z družinskim oziroma skupnostnim sistemom, ki ga predstavljajo družina, prijatelji in druga socialna omrežja, ki nam nudijo moralno oporo. Room v svoji definiciji socialne izključenosti poudari, da so socialno izključeni tisti posamezniki, ki so prikrajšani pri izobrazbi, usposabljanju, stanovanju, finančnih virih in pri dostopu do pomembnih družbenih institucij in imajo tako nižje možnosti in priložnost v primerjavi z ostalo populacijo (Abrahamson 1995, 124). Pri tem je potrebno poudariti Senovo razlikovanje socialne izključenosti. Loči aktivno in pasivno socialno izključenost. Prva označuje namerno socialno izključevanje, kadar na primer priseljencem ali beguncem ni dodeljen primeren politični status. Pasivna socialna izključenost na drugi strani, pa ni namerna in poteka preko družbenih procesov (Sen 2000, 14-15).

Vendar pa o popolni družbeni izključenosti (kar pomeni izključenost iz družbenih virov in institucij, družbene participacije kot tudi iz medosebnih mrež in odnosov) težko govorimo, saj kot take lahko označimo le zelo majhne skupine ali kategorije posameznikov kot na primer brezdomce, odvisnike od drog, prostitutke, ilegalne imigrante, itd (Socialni razgledi 2006,10).

Tretjič, prednost uporabe izraza socialna izključenost je v preučevanju družbene neenakosti skozi družbeno polarizacijo na horizontalnem nivoju, med tistimi 'znotraj' in tistimi 'zunaj' oziroma med tistimi v 'centru' in tistimi na 'periferiji' (Socialni razgledi 2006, 9). Medtem ko je pojem revščine uporaben le za ugotavljanje vertikalne dimenzije družbene neenakosti.

Četrtoč, pojem revščine je razumljen kot stanje nepravilnosti in vsebuje statične karakteristike, na drugi strani pa je socialna izključenost problematična kot proces (v smislu multidimenzionalne prikrajšanosti), ki se sčasoma stopnjujejo (Abrahamson 1995; Room 1995; Böhnke 2001). Tudi na nivoju EU je v zadnji letih poudarjeno razumevanje socialne izključenosti kot procesa. Po definiciji, navedeni v Skupnem poročilu EU o socialnem vključevanju za leto 2004, je socialno izključevanje definirano kot proces, s katerim so določeni posamezniki potisnjeni ob rob družbe in jim je preprečeno polno sodelovanje bodisi na temelju

njihove revščine bodisi zaradi pomankanja osnovnih kompetenc in priložnosti vseživljenjskega učenja ali pa kot posledica diskriminacije. To jih oddaljuje od zaposlitve, pridobivanja dohodkov in izobraževalnih priložnosti, tako kot tudi od socialnih in skupnostnih mrež in aktivnosti. Imajo malo dostopa do moči in teles, ki sprejemajo odločitve in se tako pogosto počutijo nemočne in nezmožne prevzeti kontrolo nad odločitvami, ki vplivajo na njihovo vsakdanje življenje (Socialni razgledi 2006, 10).

Socialna izključenost se torej kaže kot zanikanje socialnih pravic, ki vplivajo na življenjske priložnosti, in kar je najhuje, zaradi nezadostne integracije in participacije je lahko ogrožena družbena stabilnost (Böhnke 2001, 10).

Posamezniki so izključeni ne le, ker so trenutno brezposelni ali brez dohodka, ampak tudi zaradi pomankanja alternativ, volje in motivacije ter zaradi revne predstave o možnem drugačnem življenju (Ule in drugi 2000, 39), kar vpliva na nižja pričakovanja glede njihove prihodnosti in glede prihodnosti njihovih otrok. Evropski Svet je zato leta 2005 poudaril, da se je pri obravnavanju socialne izključenosti v prvi vrsti potrebno lotiti preprečitvi socialne izključenosti otrok. Potrebno je vlagati v njihov razvoj, saj revščina ne vpliva na otroke le trenutno, ampak tudi na njihovo prihodnost, v smislu razvoja kapitala znanja, kulturnega kapitala, socialnega kapitala in zdravstvenega kapitala (Atkinson in drugi 2005, 23).

3 REVŠČINA IN SOCIALNA IZKLJUČENOST OTROK

Leta 1989 je bila sprejeta Konvencija o otrokovih pravicah, katere glavno vodilo je, da imajo vsi otroci, ne glede na to ali živijo v revnih ali bogatih državah, pravico do učenja, igre, zdravja in razvoja. Kljub temu, da je od sprejetja te konvencije do danes preteklo že mnogo let, otrokove pravice še zdaleč niso v polni meri dosežene (Minujin in drugi 2006, 481). Poročilo Eurochilda navaja, da so skoraj vse države članice v svojih politikah otroško revščino prepoznale kot prioriteto. Pri tem so nekatere osredotočene le na družine z nizkimi dohodki, druge pa bolj podrobno zanima sama revščina otrok. Osredinjenje le na družino obravnava samo dohodkovni aspekt, medtem ko pozornost otroški revščini zahteva bolj holistični pristop. Kritika Eurochilda do držav članic je usmerjena predvsem v to, da ima le malo držav v svoja nacionalna poročila vključeno problematiko revščine in socialne izključenosti otrok z vidika otrokovih pravic (Eurochild 2007, 3). Obstajajo namreč različni načini definiranja otroške revščine (Minujin in drugi 2006, 481):

- Monetarni pristop
- Pristop z vidika človekovih pravic
- Pristop z vidika osnovnih potreb
- Pristop z vidika zmogljivosti

Zaradi številnih negativnih lastnosti denarnega pristopa, omenjenih v spodnji tabeli, je za definiranje otroške revščine bolj primeren pristop z vidika človekovih pravic.

Tabela 3.1: Pozitivni in negativni vidik monetarnega pristopa definiranja otroške revščine

Monetarni pristop definiranja otroške revščine	
Pozitivne značilnosti monetarnega pristopa	Negativne značilnosti monetarnega pristopa
Uporabnost; omogoča primerljive podatke med državami ter longitudinalen vpogled v problematiko.	Revščina otrok je multidimenzionalen pojav in zato ne more biti razumljena le z denarnega vidika.
Zaradi enostavnega obdelovanja podatkov ga uporablja večina statistik (npr.: EUROSTAT).	Kot revni so opredeljeni tisti, katerih dohodek je nižji od določene dohodkovne meje. Ta način pa bolj kot revščino meri družbeno neenakost.
Omogoča enostavno kategoriziranje podatkov glede na spol in starost.	Ne upošteva, da se otrokove potrebe razlikujejo od potreb odraslih.
	Ne upošteva različnih potreb posameznikov-na primer invalidni otroci potrebujejo več resorsov kot ostali otroci, za doseganje enakega cilja.
	Strategija za zmanjšanje revščine je usmerjena le v povišanje dohodka posameznika in ne v investicijo javnih storitev.
	Ne upošteva, da denar in potrošnja nista enakomerno porazdeljena med družinske člane znotraj družine.
	Revni niso definirani tisti, katerih dohodek je višji od predpostavljene dohodkovne meje (npr.: zaradi otroškega dela), čeprav se soočajo s podobno situacijo kot tisti, ki so definirani kot revni.

	Otrokovo blagostanje je odvisno tudi od netržnih dobrin, kot sta na primer izobrazba in zdravstvena oskrba.
	Ne upošteva drugih vidikov revščine: pomankanje občutka varnosti, pomankanje svobode, zaradi nasilja in drugih oblik zlorab in ne upošteva socialne izključenosti.

Vir: Minujin in drugi (2006, 483-484, 486).

Prednost pristopa opredelitve otroške revščine z vidika človekovih pravic je v tem, da mednarodni zakoni o človekovih pravicah in vrednotah vplivajo na oblikovanje strategij za znižanje revščine. Skoraj vse države so namreč sprejele mednarodno pravo človekovih pravic in tako predstavlja ta vidik primeren normativni okvir nacionalnim in internacionalnim politikam za oblikovanje programov za znižanje revščine. Predvsem pa je prednost omenjenega koncepta v tem, da prepoznava revščino otrok, ki se razlikuje od revščine odraslih ter spodbuja participatorni pristop, ki vključuje tudi 'glas' otrok (Minujin in drugi 2006, 484 in 487). Otroci so namreč na eni strani odvisni od svoje družine in od porazdelitve virov znotraj nje, na drugi strani pa so samostojni člani družbe s pravico do družbene participacije na vseh področjih življenja (Hoelscher 2004, 5).

Seznam otrokovih pravic, ki ga je leta 2002 predstavil Urad visokega komisariata za človekove pravice Združenih narodov in katerega je sprejelo večino držav, zajema naslednja področja (Minujin in drugi 2006, 485):

- Primerna prehrana
- Zmožnost preprečitve ozdravljivih bolezni ter prezgodnje smrti
- Primerno stanovanje
- Izobraževanje
- Zmožnost otroka, da se brez sramu pojavi v javnosti
- Živeti človeku dostojno življenje

- Zmožnost otroka, da lahko sodeluje v skupnosti

Seznam je uporaben za opredelitev revnih, omogoča globlji vpogled v njihove specifične potrebe ter pripomore k ocenjevanju uspešnosti strategij za zmanjševanje revščine (Minujin in drugi 2006, 485).

Omenjeni seznam temelji na štirih predpostavkah (Bradshaw, Hoelscher in Richardson 2006, 134-135):

- Nediskriminacija (zajema življenjsko situacijo in blagostanje izključenih skupin otrok, kot so invalidi, otroci v institucijah in otroci beguncev)
- Princip, ki poudarja otrokove interese (prepoznava otrokovo vlogo državljana in poudarja, da bi moral biti otrok enota analiziranja)
- Preživetje in razvoj (reflektira kompleksnost otrokovega življenja in opozarja na otrokove državljanjske, politične, družbene, ekonomske in kulturne pravice)
- Upoštevanje otrokovega mnenja (priznava otrokovo pravico do 'glasu')

CHIP (Center za raziskovanje otroške revščine) podaja definicijo otroške revščine, ki zajema področja deprivacije (pomankanje materialnih pogojev in storitev, ki so bistveni za doseganje otrokovega potencialnega razvoja), izključenosti (nepravično zanikanje otrokovega dostojanstva, pravic in 'glasu' ali celo ogrožanje njihovega obstoja) ter ranljivosti (nezmožnost družbe pri soočanju s problemi otrok v njihovem okolju) in je v tesni povezavi s principom človekovih pravic: »Otroška revščina za otroke in mlade pomeni, da odraščajo brez dostopa do različnih virov, ki so pomembni za njihovo blagostanje ter za doseganje polnega potencialnega razvoja. Kot viri so mišljeni ekonomski, družbeni, kulturni, fizični, okoljski in politični viri (Minujin in drugi 2006, 486-487) «.

Slovenija

V Sloveniji revščina otrok še ni sistematično predstavljena in podrobno analizirana. Edino vladno telo, ki se ukvarja z omenjeno problematiko, je Otroška opazovalnica na oddelku Inštituta za socialno varstvo. V povezavi z indikatorji in variablami, ki jih je v svojem poročilu leta 2007 uporabil Unicef, so za preučevanje revščine in socialne izključenosti otrok predstavili naslednji seznam indikatorjev⁸ (Leskošek 2007, 26):

1. Demografija:

Populacija (glede na starost), rojstva, smrti, število splavov, družinski status, poroke, razveze, gospodinjstva, tip družine, dohodek gospodinjstva, razdelitev dohodka znotraj gospodinjstva, absolutna revščina, relativna revščina, družbeno ekonomski položaj družine, subjektivna zaznava revščine, izdatki za socialno zaščito namenjeni družinam in otrokom, potrošnja gospodinjstva.

2. Zdravje:

Uporaba substanc glede na otrokovo starost, indeks telesne teže, fizična aktivnost, prehranjevalne navade otrok in mladine, število zdravniškega osebja na 1000 otrok, stopnja umrljivosti otrok glede na starost in vzrok smrti, število bolniških primerov, zaradi zastrupitev in poškodb, subjektivne ocene zdravja.

3. Izobraževanje:

Izdatki namenjeni izobraževanju, delež otrok v predšolskem izobraževanju, predčasna zapustitev šolanja, delež otrok, ki zaključijo primarno in sekundarno izobraževanje, prehrana v šolah, uspešnost v šoli, prevoz, inovativne metode učenja, nastanitev (dijaški domovi, študentski domovi, itd.), brezplačni učbeniki, aktivna participacija, subjektivne ocene otrok glede počutja v šoli.

⁸ Kljub temu, da Slovenija ni članica OECD držav in je bila v poročilo vključena le delno, so variable in indikatorji uporabni tudi v našem prostoru.

4. Stanovanje in okolje:

Stanovanjski status, denarna dostopnost, primerno stanovanje (kopalnica s straniščem, primerna svetloba, itd.), subjektivne ocene kvalitete stanovanja, čist zrak, dostopnost do različnih virov, stopnja kriminala, nevarnost soseske.

5. Zaposlitev:

Otroško delo, študentsko delo, nezaposlenost mladine, finančni viri nezaposlene mladine, dolgotrajna nezaposlenost mladine, zaposlena mladina, zadovoljstvo z delom.

6. Prosti čas in participacija:

Prostočasne aktivnosti otrok in mladine, finančni viri za aktivnosti v prostem času, zadovoljstvo otrok in mladine s prostim časom, delež članov v nevladnih organizacijah, delež mladih prostovoljcev, delež mladine v političnih strankah, v trgovskih združenjih in v organizacijah, ki promovirajo človekove pravice, vrednote mladih.

7. Ranljive skupine:

Sirotišnice (število otrok v reji, število rejniških družin), preživnine (število plačanih preživnin glede na starostno skupino otrok, število neplačanih preživnin, število otrok, ki prejema preživnino).

8. Romski otroci:

Število romskih otrok glede na starost in spol, tipi romskih družin, življenjski pogoji, zdravje in zdravstvena oskrba, obiskovanje predšolske vzgoje in drugih predšolskih programov, število romskih otrok v primarnem in sekundarnem izobraževanju, poznavanje slovenskega jezika, vključenost v šolske in obšolske dejavnosti, subjektivno dožemanje diskriminacije in nasilja.

9. Žrtve trgovanja in ilegalni migrantski otroci brez skrbnikov:

Število migrantskih otrok brez skrbnikov, število trgovanja z otroki glede na destinacijo, oblike zaščite za obe skupini otrok, število otrok, ki čakajo na slovenski azil.

10. Mladi delikventi:

Delež otrok in mladine, ki so storili kriminalno dejanje, najpogostejša oblika storjenega kazenskega prekrška, posredovanje države (vloga sodišča, tožilstva, centrov za socialno delo, policije), družinsko okolje, ki najpogosteje vpliva na nasilje pri otrocih, nasilje v šolah.

11. Otroci in mladina, žrtve nasilja:

Nasilje nad otroki in mladino glede na starost, spol in družbene okoliščine, vrsta nasilja (fizično, spolno, psihično), pogostost nasilja nad otroki in mladino, spolna zloraba glede na starost in spol otrok, zdravstveni problemi povezani z zdravjem, število sodnih pregonov, število sodniških obravnav, subjektivne ocene nasilja (občutek varnosti doma, v šoli, občutek ogroženosti), število programov v predšolski vzgoji in v šolah, ki promovirajo nenasilje, preventivni programi, ki vplivajo na širše zavedanje okolice.

12. Otroci in mladina s posebnimi potrebami:

Število otrok, ki se soočajo s fizičnimi in duševnimi ovirami v razvoju, ustanove za otroke s posebnimi potrebami, izobraževanje (prilagojeno ali vključeno v običajno šolanje), finančni viri namenjeni za oskrbo otrok, subjektivne ocene meja in diskriminacije.

Drugi pomembni vir za definiranje indikatorjev v Sloveniji pa predstavlja raziskava Petre Hoelscher z naslovom *A Thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing high levels of child poverty*, ki navaja naslednje variable⁹ (Leskošek 2007, 27-28):

- Delež petnajstletnikov, ki po PIS-ini kombinirani lestvici pismenosti dosegajo stopnjo 1 (ali pa se uvrščajo pod njo),
- Mesečna žepnina (in denar, ki ga starši redno namenijo otroku; denar, ki ga otroci dobivajo od drugih sorodnikov ali družinskih prijateljev),

⁹ Tudi pri tej raziskavi Slovenija ni sodelovala, vendar so indikatorji relevantni za vse države Evropske unije.

- Darila v obliki denarja ob posebnih priložnostih,
- Obleke, zelo drage obleke,
- Prigrizki, sladkarije, hitra prehrana,
- Šolske potrebščine,
- CD-ji, DVD-ji, računalniške igrice,
- Knjige in revije,
- Kino, diskoteke,
- Športna oprema,
- Darila za prijatelje in družino,
- Najstniška nosečnost,
- Dosežki v šoli (pismenost, matematika, ocene, itd.),
- Otroci, ki potrebujejo dodatne učne ure za uspešno opravljanje izpita,
- Participacija v šolskih izletih,
- Čas, ki ga preživijo z družino, sorodniki,
- Podpora družinskih članov,
- Prepiri v družini,
- Primeren prostor za otroka, kjer lahko v miru naredi domačo nalogo; pohištvo v otroški sobi,
- Vrt za igranje, povabilo prijateljev domov, osamljenost,
- Sodelovanje v družbenih aktivnostih (demonstracije, zanimanje za politiko),

- Stroški javnega prevoza, dostop do družinskega transporta, mobilnost s kolesom, peš, itd.,
- Dostop do igrišč, športnih objektov, kopališč (kvaliteta), itd.,
- Indeks cen za specifične kulturne aktivnosti otrok,
- Indeks cen za dobrine, ki jih uporabljajo otroci,
- Gozdovi, parki, travniki,
- Prostor, kjer se lahko srečujejo s prijatelji.

Variable in indikatorje je potrebno še bolj natančno dodelati in definirati, ampak kljub temu seznam predstavlja dobro orodje za načrtovanje in raziskovanje problematike revščine in socialne izključenosti otrok.

V naslednjih dveh poglavjih se bom osredotočila le na dva indikatorja otroške revščine, saj zaradi omejenega obsega ne bom uspela predstaviti vseh. Analizirala bom materialni vidik ter področje izobraževanja. Prvi indikator pomembno vpliva na deprivacijo otrok, vendar je, kot sem že omenila, socialna izključenost otrok multidimenzionalen pojav, ki ga ne moremo razumeti le z denarnega vidika. Kot dopolnitev materialnemu indikatorju sem izbrala indikator izobraževanja, ker vpliva na otrokove življenjske priložnosti v prihodnosti. Izobrazba predstavlja enega pomembnejših orodij pri premagovanju medgeneracijskega prenosa revščine.

4 MATERIALNI VIDIK REVŠČINE IN SOCIALNE IZKLJUČENOSTI OTROK

Revščina in deprivacija vplivata na otroke v dveh smereh: direktno, zaradi pomankanja ekonomskih virov in indirektno (s strani staršev), zaradi nujne prilagoditve življenjskega stila družine dani situaciji (Bradshaw, Hoelscher in Richardson 2006, 144-145).

Indeks, ki predstavlja materialno situacijo otrok, je sestavljen s treh ravni, kot prikazuje spodnja tabela.

Tabela 4.1: Indeks materialnega vidika revščine

Komponente	Indikatorji
relativna dohodkovna revščina	delež otrok, ki živi pod 60% mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev
brezposelna gospodinjstva	delež otrok, ki živi v gospodinjstvih kjer noben od odraslih ni zaposlen
deprivacija	delež otrok, ki živi v družinah z nizkim življenjskim standardom delež otrok, ki nima veliko šolskih potrebščin delež otrok, ki živi v družinah z manj kot desetimi knjigami

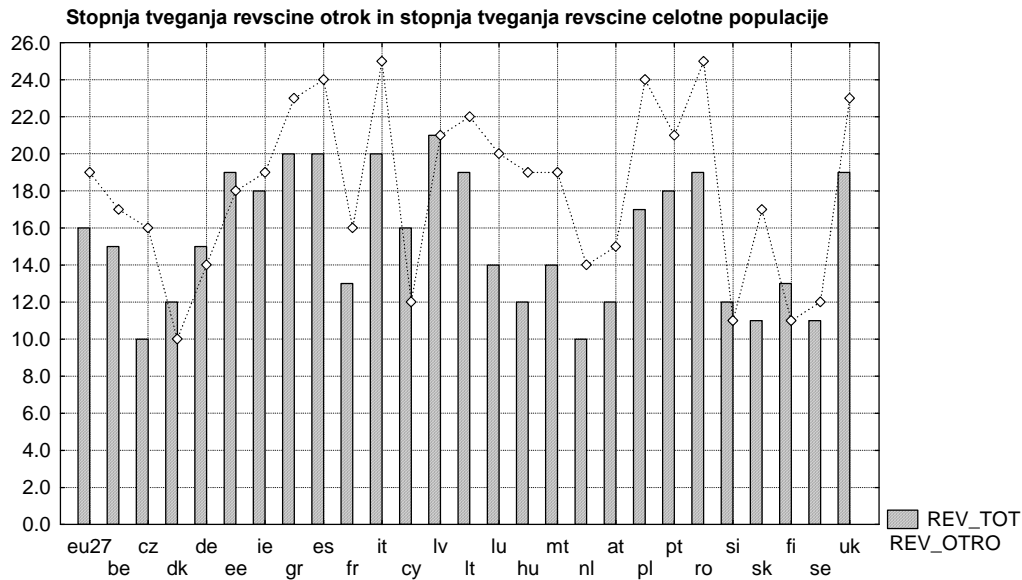
Vir: Unicef (2007a, 4).

4.1 Relativna dohodkovna revščina

Zadnji razpoložljivi podatki kažejo, da je leta 2007 stopnja tveganja revščine¹⁰ (brez dohodka v naravi) otrok starih od 0-17 let, znašala 11,3%. Pri tretjini držav EU-27 je stopnja tveganja revščine otrok leta 2007 presegala 20%, v Italiji in Romuniji znaša kar 25%. Slovenija se s tako nizkim deležem otrok, ki živijo pod pragom tveganja revščine, uvršča v skupino treh držav EU (Danska, Finska), ki imajo stopnjo tveganja revščine otrok pod evropskim povprečjem in hkrati enako ali pa manjšo stopnjo tveganja revščine celotne populacije.

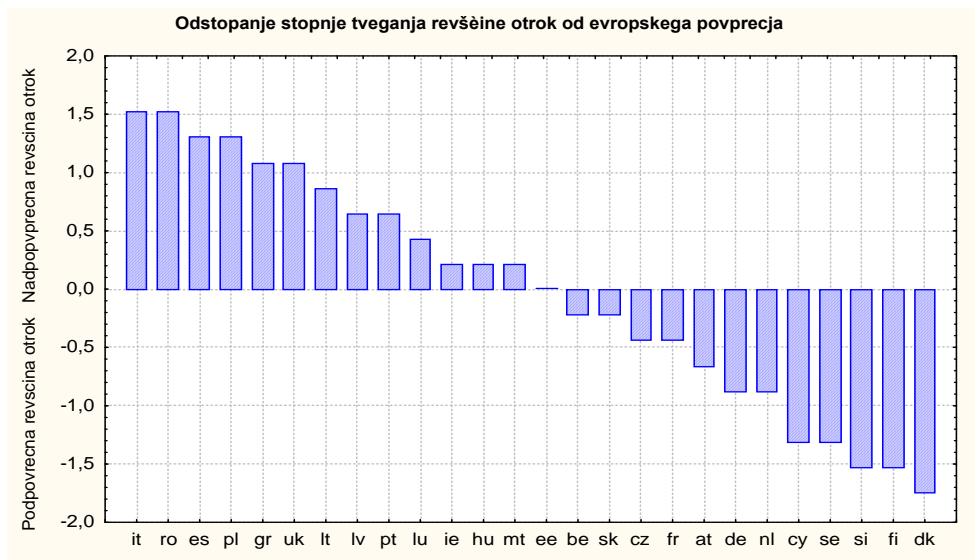
¹⁰ Prag tveganja revščine je opredeljen s 60% mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice, ki zajema ekonomijo obsega v gospodinjstvih, saj vsi člani gospodinjstva nimajo enakih potreb (lestvica daje prvemu članu utež 1, drugim članom, starim 14 let in več, utež 0,5, otrokom, mlajšim od 14 let, pa utež 0,3) (Statistični Urad Republike Slovenije 2009).

Graf 4.1: Primerjava stopnje tveganja revščine otrok in stopnje tveganja revščine celotne populacije, EU- 27

Vir: Eurostat (2007)¹¹.

Graf 4.2: Podpovprečna oziroma nadpovprečna stopnja tveganja revščine otrok, EU-27

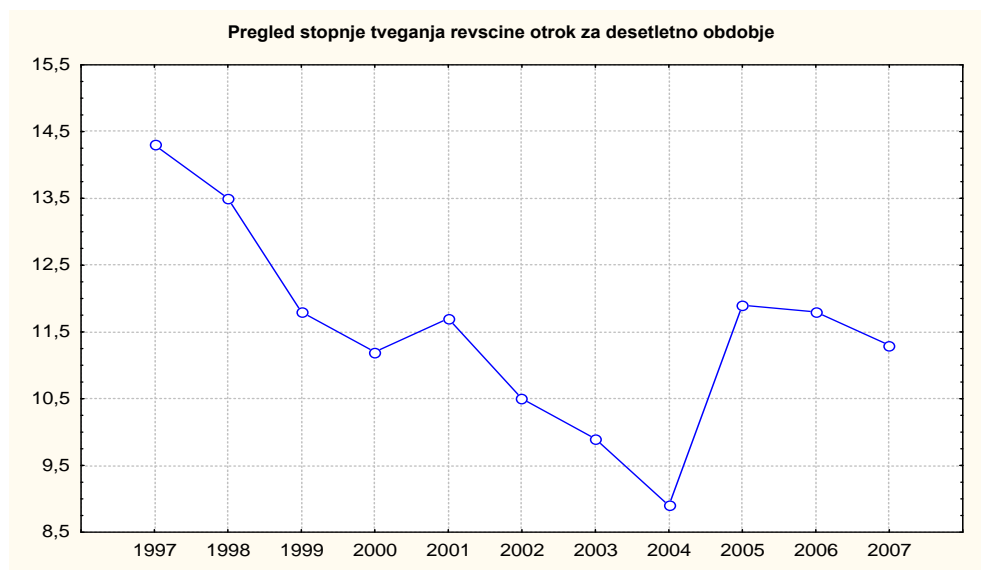
Vir: Eurostat (2007)¹².

¹¹ Ni podatka za Bolgarijo.

¹² Ni podatka za Bolgarijo.

Tudi pri opazovanju trenda gibanja revščine otrok se Slovenija lahko pohvali s spodbudnimi podatki. Graf kaže na upadanje stopnje revščine otrok, kar predstavlja redkost v evropskem prostoru. V enako kategorijo držav spadata le še Avstrija in Velika Britanija (Evropska Komisija 2008b, 17). Pri slednji gre razloge za zmanjševanje stopnje tveganja revščine otrok pripisati ambicioznemu načrtu vlade, da bo do leta 2010 zmanjšala revščino otrok za 50%, glede na leto 1999 (Eurochild 2007, 10).

Graf 4.3: Trend gibanja stopnje tveganja revščine otrok, Slovenija (1997-2007)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Kazalniki socialne povezanosti, sprejeti v Leakenu-dohodek in revščina, Slovenija (1997-2004) in kazalniki dohodka in revščine SILC (2005-2007), začasni podatki (2009).

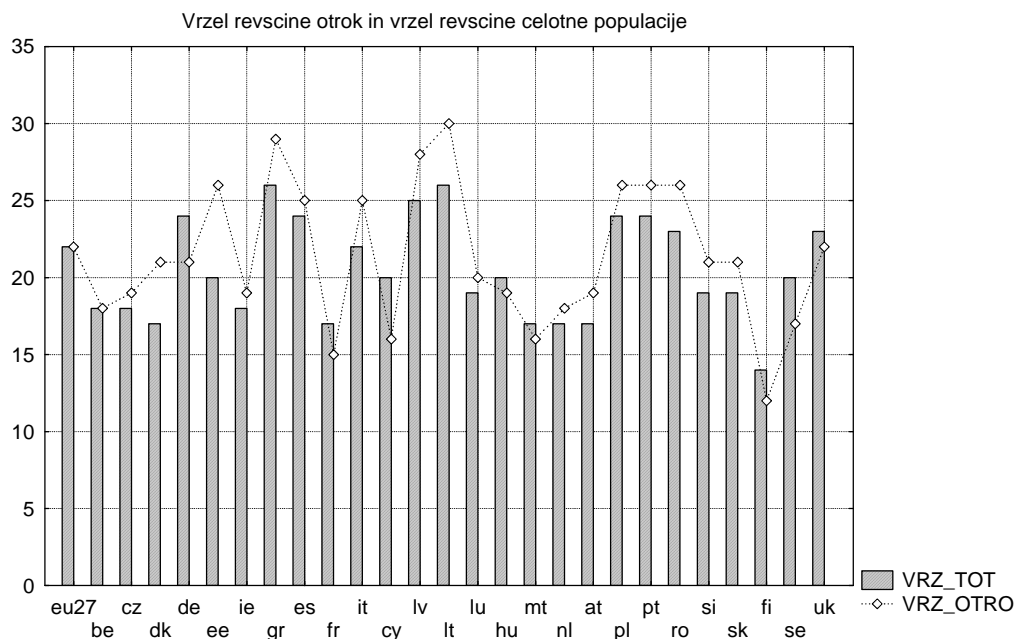
V Sloveniji se je v opazovanem obdobju stopnja tveganja revščine otrok zmanjševala predvsem zaradi zakonskih sprememb¹³, sprejetih leta 1999, ko so se v povprečju otroški dodatki povečali

¹³ Do otroškega dodatka so bili upravičeni otroci, če dohodek na družinskega člana ni presegal 43% (to je veljalo od 1.1. do 30.4.1994) oziroma 50% povprečne plače v Sloveniji (to je veljalo od 1.5.1994 do 1.5.1999). Od 1.5.1999 je bila višina otroškega dodatka odvisna od dohodka na družinskega člana, za kar je bilo predvidenih 8 dohodkovnih razredov. Višina otroškega dodatka je bila določena v nominalnih zneskih, ki so se dvakrat letno usklajevali z rastjo cen življenjskih potrebščin. S 1.1.2000 je začel veljati nov zakon, in sicer Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki pa se od prejšnjega zakona bistveno ne razlikuje, edina novost je, da se sedaj višina otroškega dodatka z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin usklajuje enkrat letno (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

kar za 38%. Vendar se je kasneje v obdobju med letoma 2002 in 2006, pomen otroških dodatkov zmanjšal (Meglič Črnak in Boškič 2008, 9).

Pri preučevanju revščine je potrebno poudariti tudi vrzel revščine¹⁴, ki pove kako globoka je revščina. Podatki za Slovenijo za leto 2007 kažejo, da je vrzel revščine otrok (brez dohodka v naravi) v starosti od 0-17 let predstavljala 20,6% medtem ko je vrzel revščine celotne populacije znašala 19,4%. S temi podatki se Slovenija uvršča v skupino držav, za katere je značilna podpoprečna vrzel revščine otrok, vendar obstaja pomembna razlika v globini otroške revščine med najuspešnejšo državo (Finsko) ter Slovenijo. Revščina otrok je namreč v Sloveniji 9 % globlja kot na Finskem.

Graf 4.4: Primerjava vrzeli revščine otrok in vrzeli revščine celotne populacije

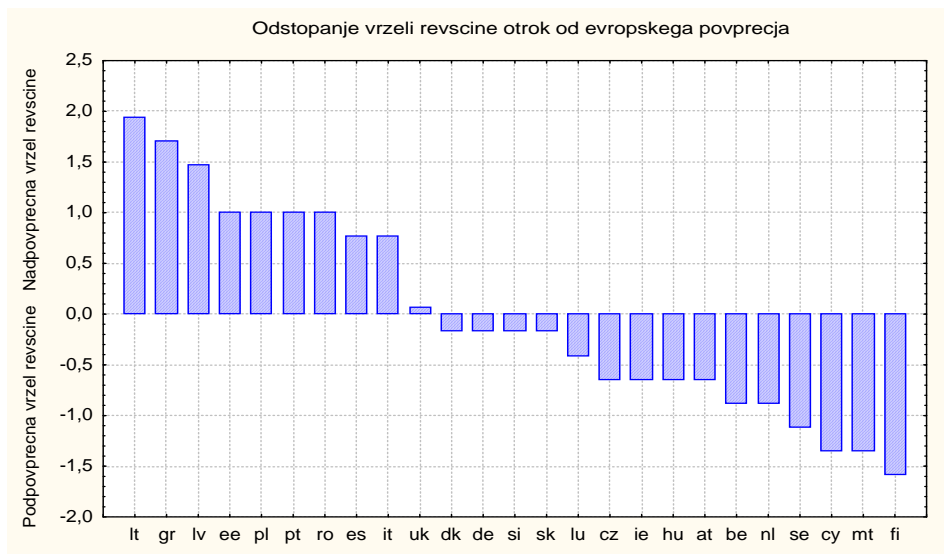

Vir: Eurostat (2007)¹⁵.

¹⁴ Vrzel revščine je kazalec, ki meri razliko med mediano dohodka ljudi, ki živijo pod pragom revščine in vrednostjo praga revščine. Izražen je v odstotkih (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

¹⁵ Ni podatka za Bolgarijo.

Graf 4.5: Podpovprečna oziroma nadpovprečna vrzel revščine otrok, EU-27

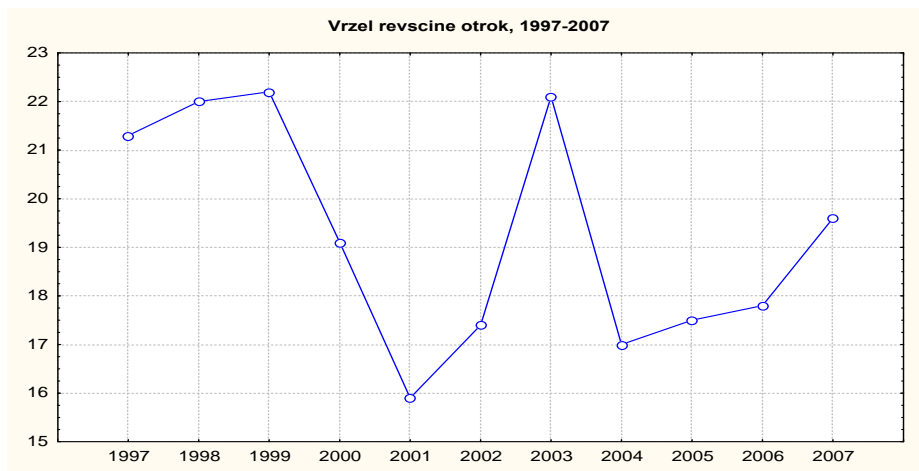

Vir: Eurostat (2007)¹⁶.

Kljub trendu zmanjševanja revščine otrok za obdobje 1997-2007, pa se vrzel revščine povečuje že od leta 2004, kar pomeni, da revni otroci v zadnjih treh letih postajajo še bolj revni. Vrzel revščine je bila v Sloveniji največja v obdobju od leta 1997 do 1999 ter leta 2003.

¹⁶ Ni podatka za Bolgarijo.

Graf 4.6: Trend gibanja vrzeli revščine otrok, Slovenija (1997-2007)

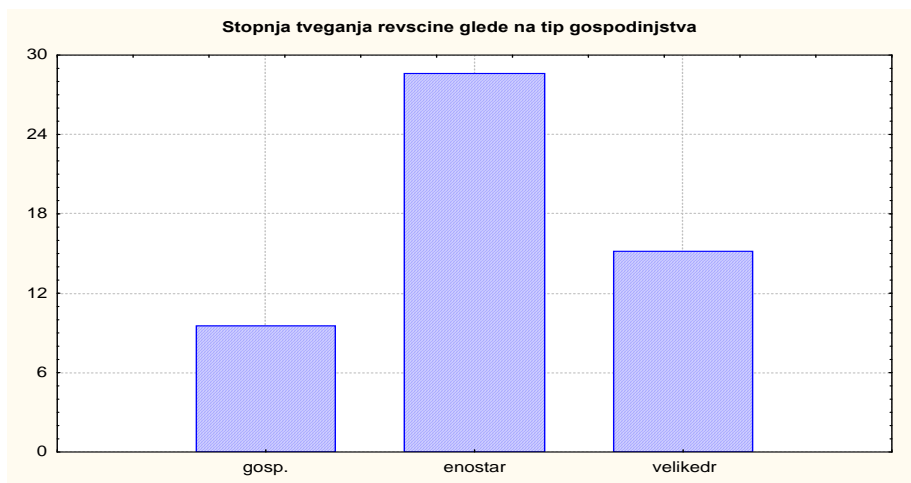

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Kazalniki socialne povezanosti, sprejeti v Leakenu-dohodek in revščina, Slovenija (1997-2004) in kazalniki dohodka in revščine SILC (2005-2007), začasni podatki (2009).

4.1.1 Stopnja tveganja revščine otrok glede na tip gospodinjstva

Velikost in struktura družine je eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na socialno ekonomski položaj otrok.

Graf 4.7: Stopnja tveganja revščine glede na tip gospodinjstva, Slovenija

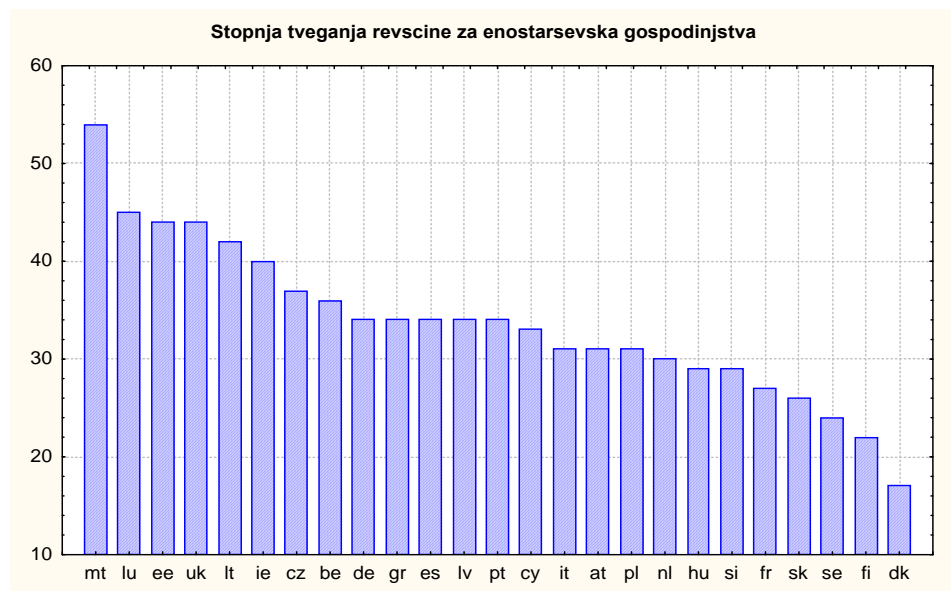

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Kazalniki dohodka in revščine, Slovenija, 2007, začasni podatki (2009).

Štiričlanska družina z dvema odraslima in dvema otrokoma je morala imeti v letu 2007 vsaj 1040,2 EUR skupnega dohodka na mesec, da je bila nad pragom revščine (Statistični urad Republike Slovenije 2009). Velike družine so bile v primerjavi z gospodinjstvi z vzdrževanimi otroki na slabšem, s skoraj 6% višjo stopnjo tveganja revščine. Tudi v drugih evropskih državah življenje v velikih družinah pomembno vpliva na stopnjo tveganja revščine otrok, izjema so le Švedska, Nemčija in Finska.

Enostarševska gospodinjstva se soočajo z najslabšim položajem, saj je stopnja tveganja revščine kar za več kot polovico višja od stopnje tveganja revščine vseh družin z otroki. V Sloveniji v enostarševskih družinah živi 7% otrok, medtem ko je v državah EU delež še nekoliko višji (13%) (Meglič Črnak in Boškič 2008, 12,13). V evropskih državah je tudi stopnja tveganja revščine otrok v enostarševskih družinah v povprečju višja kot v Sloveniji. Z 29% se Slovenija uvršča na šesto mesto držav z najnižjo stopnjo tveganja revščine enostarševskih družin. Kar šest držav ima stopnjo tveganja revščine enostarševskih družin višjo od 40%. V tej skupini držav s 54% izstopa Malta.

Graf 4.8: Stopnja tveganja revščine za enostarševska gospodinjstva, EU-27

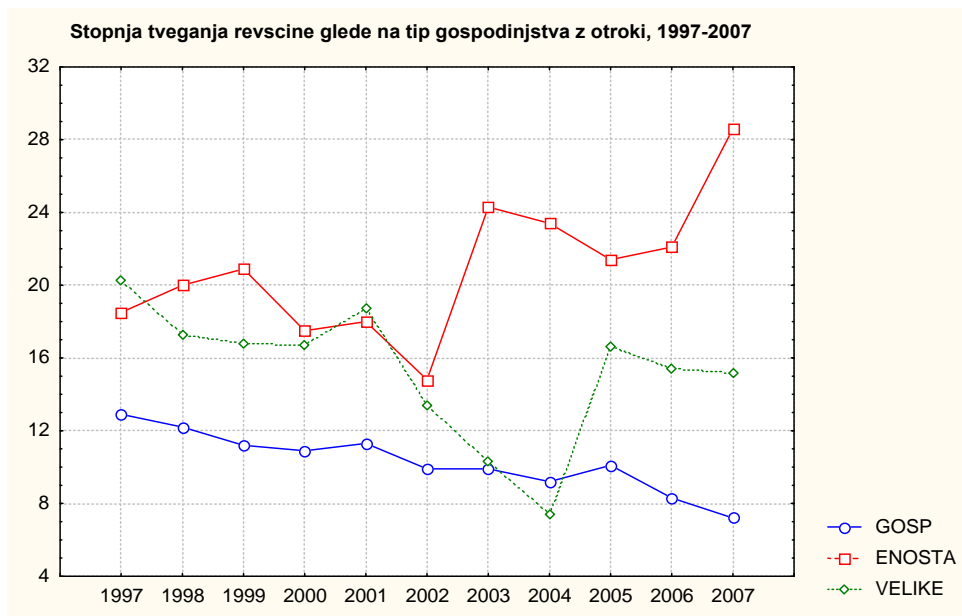

Vir: Eurostat (2007)¹⁷.

¹⁷ Ni podatka za Bolgarijo in Romunijo.

Pregled podatkov o trendih stopenj gibanja revščine različnih tipov gospodinjstev z otroki kaže, da so se stopnje tveganja revščine v obdobju 1997-2004 zmanjševale pri vseh tipih gospodinjstev, izjema so le enostarševske družine. Pri velikih družinah se je stopnja revščine od leta 1997 do leta 2004 znižala za skoraj tretjino. K temu je pripomoglo progresivno povečanje otroških dodatkov glede na red rojstva ter socialni transferji, ki so namenjeni le velikim družinam. Vendar se je kljub temu stopnja tveganja revščine velikih družin leta 2005 povišala za več kot polovico glede na prejšnje leto. Še vedno pa je stopnja tveganja revščine za omenjeni tip družine danes nižja kot pa leta 1997. Enako velja tudi za gospodinjstva z vzdrževanimi otroki, kar pa ne moremo trditi za enostarševske družine, ki so danes na slabšem položaju kot pred desetimi leti.

Graf 4.9: Trend gibanja tveganja revščine glede na tip gospodinjstva z otroki, Slovenija (1997-2007)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Kazalniki socialne povezanosti, sprejeti v Leakenu-dohodek in revščina, Slovenija (1997-2004) in kazalniki dohodka in revščine SILC (2005-2007), začasni podatki (2009).

Zakaj so v najbolj občutljivem položaju ravno enostarševske družine? Država jim pomaga z 10% povišanim otroškim dodatkom ter s 30% višjo denarno socialno pomočjo, vendar očitno to ne zadostuje (Zakon o socialnem varstvu 2007). Glavni razlog, da se starši samohranilci srečujejo z

najvišjo stopnjo tveganja revščine je predvsem ta, da razpolagajo le z enim dohodkom. Glede na to, da gre v 85 odstotkih za matere samohranilke, je tveganje socialne izključenosti povezano tudi s spolom (EESO 2006, 1). Prav tako pomembno vlogo predstavlja starost staršev. V EU je povprečna stopnja tveganja revščine otrok s starši mlajšimi od 30 let leta 2005 znašala 26%. V primeru, da gre za starša samohranilca pa je tveganje še toliko večje. Delež otrok z mladimi samskimi materami je najvišji v Veliki Britaniji in na Irskem, kar je še posebno problematično, saj je brezposelnost najvišja ravno med mladimi (Evropska Komisija 2008b, 25). Velik del tveganja je tako odvisen tudi od zaposlenosti, saj je samo 50 odstotkov samskih žensk z otroki zaposlenih, v primerjavi s 68 odstotki poročenih žensk¹⁸. V nasprotju s povečano zaposlenostjo mater se delež zaposlenih mater samohranilk skoraj ni spremenil (EESO 2006, 3).

Pri analiziranju socialne izključenosti enostarševskih družin ne smemo zanemariti dejstva, da različne poti, ki pripeljejo do enostarševske oblike družine, tudi različno vplivajo na družbeno-ekonomske prikrajšanosti takih družin. Ločimo štiri oblike enostarševskih družin, in sicer: razvezane matere, ovdovele matere, samske matere ter samske očete (Evropska Komisija 2007a, 12).

V izbranih evropskih državah ločene ženske predstavljajo največji delež med enostarševskimi družinami, sledijo jim samske matere in v nekoliko manjšem obsegu še ovdovele matere ter samski očetje. Enako velja tudi za Slovenijo.

Izobrazba staršev

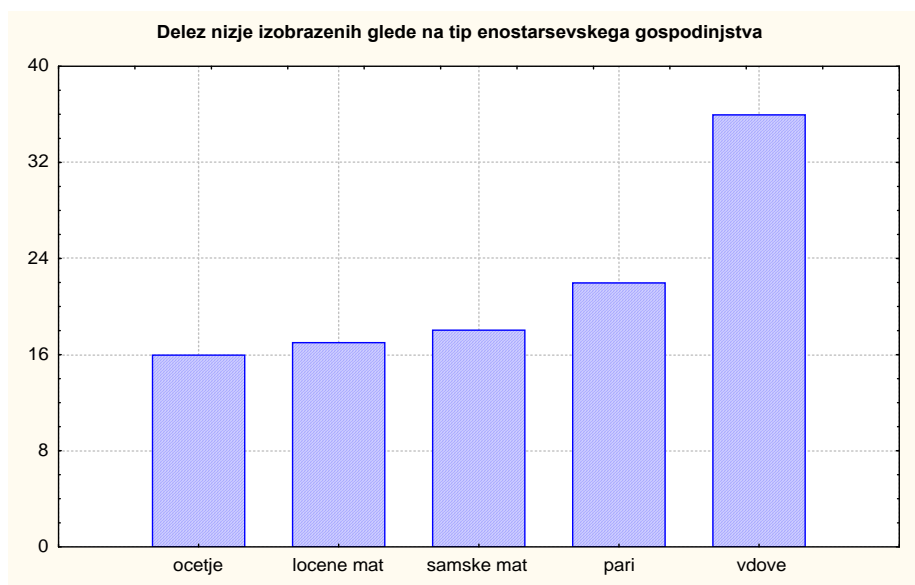
Izobrazba staršev je pomemben dejavnik, ker vpliva na otrokov trenuten in bodoči položaj. Povezana je s položajem staršev na trgu dela in z njihovimi dohodki kot tudi z možnostjo otrok, da so uspešni v procesu izobraževanja (Meglič Črnak in Boškič 2008, 15).

Kot prikazuje spodnji graf je za enostarševska gospodinjstva v Sloveniji značilna višja izobrazba kot za pare z otroki, izjema so le vdovele matere. Razlog za to gre pripisati predvsem temu, da so vdove starejše od ostalih skupin in je tako njihova nižja izobrazba povezana z generacijskim položajem. Podoben izorazbeni vzorec zasledimo tudi pri skupini Mediteranskih držav- Italija,

¹⁸ Podatki veljajo za EU za leto 2003.

Španija in Portugalska, kjer enostarševstvo ni nujno povezano z nižjim izobrazbenim razredom. V teh državah samski očetje ter ločene matere večinoma pripadajo srednjemu ali višjemu družbenemu razredu (Evropska Komisija 2007a, 26).

Graf 4.10: Delež nižje izobraženih glede na tip enostarševskega gospodinjstva, Slovenija

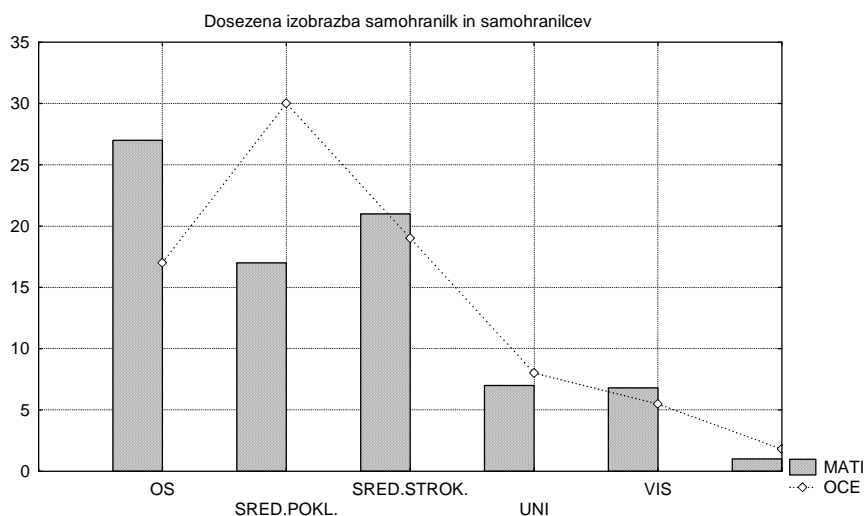

Vir: Evropska Komisija (2007a, 27)¹⁹.

V Sloveniji so matere samohranilke (na tem mestu so kot matere samohranilke razumljene vse matere, ki živijo brez partnerja) v povprečju bolj izobražene kot matere, ki živijo s partnerji, vendar slabše od očetov, ki živijo v enostarševskih gospodinjstvih. Pri nas je delež gospodinjstev, kjer je samohranilec oče, leta 2000 dosegal 14 odstotkov, s čimer se uvrščamo v povprečje evropskih držav (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

¹⁹ Podatki za Slovenijo.

Graf 4.11: Primerjava dokončane izobrazbe samohranilk in samohranilcev, Slovenija

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2009).

Izobrazbena situacija enostarševskih družin je sicer zadovoljiva v Sloveniji in v Mediteranskih državah, vendar na drugi strani za večino evropskih držav velja, da je delež nižje izobraženih najvišji med enostarševskimi družinami (Evropska Komisija 2007a, 25).

Stanovanjske razmere

Med ranljive skupine, ki se soočajo s stanovanjskimi težavami spadajo poleg družin z nizkimi dohodki in družin, ki imajo veliko otrok tudi enostarševske družine. Posledice stanovanjske ranljivosti so povezane tako s psihološkimi in socialnimi problemi kot tudi z zdravstvenimi ter zaposlitvenimi problemi (Črnak Meglič 2006, 202). Pri enostarševskih gospodinjstvih sta problematična predvsem slabo stanje stanovanja in onesnaženost okolja. Vendar pa se enostarševske družine glede na druga dva dejavnika bistveno ne razlikujejo od drugih gospodinjstev z vzdrževanimi otroki. Z vidika kako gospodinjstva preživijo s svojimi dohodki ter kakšno breme jim predstavljajo stanovanjski stroški, je situacija glede na tip gospodinjstva podobna.

Tabela 4.2: Primerjava stanovanjskih razmer enostarševskih družin z otroki z drugimi gospodinjstvi z otroki, Slovenija

	Enostarševsko gospodinjstvo z vsaj enim vzdrževanim otrokom	Druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki
Stanovanjske razmere		
Slabo stanje stanovanja	29	17
Primerno ogrevanje	92	97
Premalo svetlobe	12	10
Težave s hrupom	23	16
Onesnaženost okolja	27	19
Prisotnost kriminala	16	9
Breme stanovanjskih stroškov		
Veliko breme	50	32
Srednje veliko breme	46	60
Niso breme	7	7
Kako gosp.preživijo s svojimi prihodki		
Težko	35	20
Z manjšimi težavami	56	68
Lahko	10	12

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Anketa o življenjskih pogojih, Slovenija, 2007, začasni podatki (2009).

Starši samohranilci se poleg slabših stanovanjskih razmer srečujejo še s številnimi drugimi težavami, med katerimi izstopa pomankanje vrst otroškega varstva, ki si ga lahko privoščijo. Poleg tega starši samohranilci pogosto živijo na območjih, ki nimajo potreb po delavcih, so pogosteje slabšega zdravja ali pa imajo otroka ali drugega člana gospodinjstva, katerega bolezen ali invalidnost jim omejuje možnosti za delo (eden od desetih brezposelnih staršev samohranilcev). Nenazadnje starši samohranilci, ki živijo v izjemno težkem položaju, pogosto izgubijo ves pogum, kar lahko postane ovira za zaposlitev. Poleg tega morajo številni starši samohranilci sami skrbeti za svoje otroke in zato iščejo takšno zaposlitev, ki jim omogoča preživeti več časa z njihovimi otroki in to združiti s poklicno dejavnostjo. Veliko staršev je tako prisiljenih izbrati negotovo, manj varno in slabše plačano zaposlitev (EESO 2006, 3-4). Na tem mestu se socialna izključenost jasno kaže kot multidimenzionalen proces, ki se stopnjuje. Zaradi

slabše plačane zaposlitve, imajo samohranilci posledično nižji dohodek, težje si privoščijo socialne storitve, ki jim jih nudi država (kot na primer otroško varstvo), prav tako pa imajo zaradi pomanjkanja časa in denarja, težave pri integraciji na področju socialnih omrežij in socialnih aktivnostih,

Možnost staršev samohranilcev, da lahko samostojno preživljajo družino, je tako v veliki meri odvisna od dostopa do trga delovne sile (s čimer je nadalje povezan dohodek družine), od cenovno dostopnih stanovanj, od socialnih transferjev in od drugih storitvenih dejavnosti, predvsem od cenovno dosegljivega varstva otrok (Evropska Komisija 2008b, 24).

4.2 Vpliv položaja staršev na trgu dela na revščino in socialno izključenost otrok

Položaj staršev na trgu dela je najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na pogoje življenja otrok, saj prihodki od dela predstavljajo glavni vir prihodkov revnih družin (55,3%). Vendar pa socialni transferji znatno pripomorejo k izboljšanju situacije revnih družin. Največjo vlogo pri tem imajo družinski prejemki (17,6%). V skandinavskih državah, Franciji ter Avstriji različne oblike socialnih transferjev še bistveno bolj kot v Sloveniji dopolnjujejo dohodek revnih družin (glej tabelo 4.4).

Tabela 4.3: Vir prihodkov revnih družin

Država	Prihodek od dela	Nadomestilo za brezposelnost	Prejemki za izobraževanje	Družinski prejemki	DS P	Subvencije stanarin	Transferji med go spodinjstvi	Kapitalski dohodki	Pokojnine	Boleznine	Dohodek otrok
EU 25	54,9	6,9	0,6	15,8	6,3	5,3	2,1	0,9	3,2	3,3	0,7
Slovenija	55,3	0,9	3,4	17,6	10	0,1	1,3	0,3	3,6	7	0,5

Vir: Meglič Črnak in Boškič (2008, 16).

Tabela 4.4: Vpliv vseh transferjev na stopnjo tveganja revščine otrok, EU-27

	Stopnja tveganja revščine pred soc.transferji (pokojnine so izključene)	Stopnja tveganja revščine	Vpliv vseh transferjev
eu27	31	18	41
be	29	15	48
bg	21	16	24
cz	32	16	50
dk	24	10	58
de	34	12	65
ee	31	20	35
ie	41	22	46
gr	25	23	8
es	28	24	14
fr	31	14	55
it	32	25	22
cy	20	11	45

lv	31	26	16
lt	32	25	22
lu	34	20	41
hu	44	25	43
mt	28	18	36
nl	27	14	48
at	37	15	59
pl	36	26	28
pt	28	21	25
si	26	12	54
sk	28	17	39
fi	30	10	67
se	36	15	58
uk	41	24	41

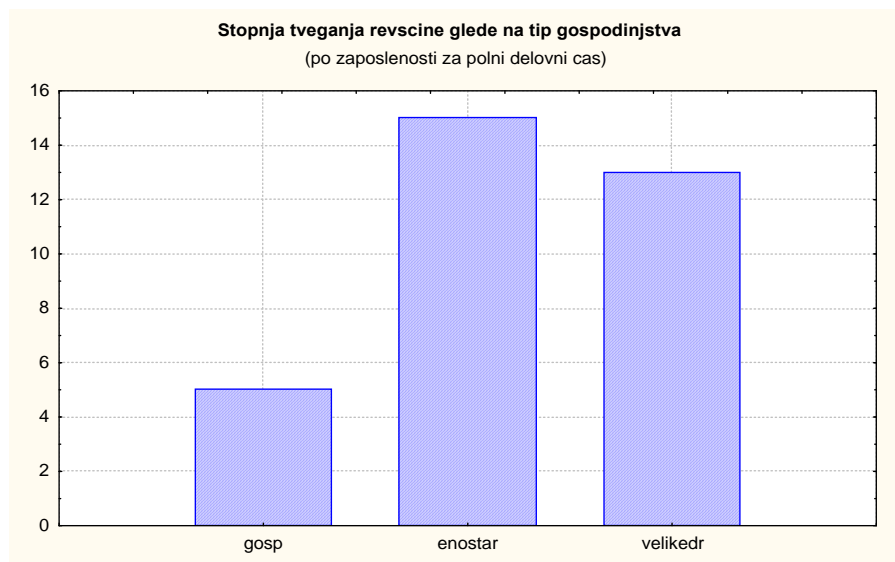
Vir: Eurostat (2007)²⁰.

Nova oblika revščine

Brezposelnost staršev, zlasti obeh, močno vpliva na položaj otrok v revnih družinah. V Sloveniji je delež otrok, ki živijo v družinah, v katerih ni zaposlen noben član gospodinjstva (3%) nižji od povprečja v EU 25 (4%) (Eurostat). Stopnja revščine v družinah z obema brezposelnima staršema je lahko tudi do 40 krat višja v primerjavi z družinami, kjer sta starša zaposlena. Predvsem je brezposelnost problematična pri enostarševskih družinah. V večini OECD držav 55,2% otrok, ki živijo v enostarševski družini z brezposelnim staršem, živijo pod pragom tveganja revščine, medtem ko je delež revnih otrok pri ostalih tipih gospodinjstev z brezposelnima staršema nekoliko nižji in znaša 41,5% (Whiteford in Adema 2007, 19-20).

²⁰ Prvo in drugo kolono v tabeli predstavljajo Eurostatovi podatki, zadnjo (vpliv vseh transferjev) pa lastni izračuni. Za Romunijo ni podatka.

Graf 4.12: Stopnja tveganja revščine glede na tip gospodinjstva po zaposlenosti za polni delovni čas, Slovenija

Vir: Evropska Komisija (2008b).

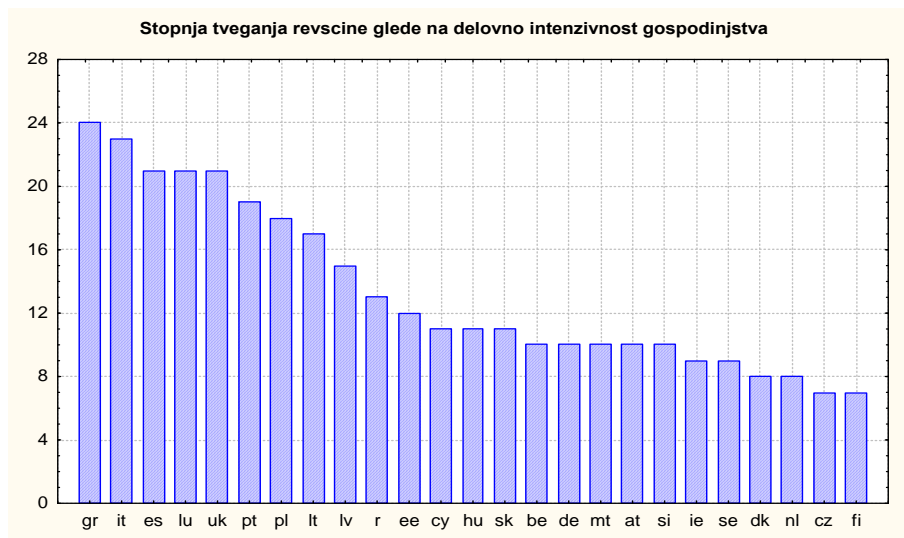
Stopnja tveganja revščine otrok, ki živijo v enostarševskih družinah, pa se poveča skoraj za polovico v primeru, da je starš zaposlen za polovični delovni čas. Matere samohranilke, ki so zaposlene za polovični delovni čas, se pogosto spopadajo tudi s slabimi delovnim pogoji (kot je na primer fragmentiran delovni čas) in z nizkimi plačami, s katerimi ne morejo izboljšati življenjskih pogojev družine. Stopnja revščine otrok, ki živijo v enostarševskih družinah, je tako v veliki meri odvisna od dostopa do kvalitetne zaposlitve ter od zmožnosti obdržati tako zaposlitev (Evropska Komisija 2008b, 30, 36-37).

Revščino tradicionalno povezujemo z brezposelnostjo, vendar pa danes zaposlenost staršev ne predstavlja zagotovilo, da otroci ne bodo živeli v revščini. Govorimo o tako imenovani novi obliki revščine. V povprečju EU kar 16% otrok, ki žive pod pragom revščine živi, v gospodinjstvih, kjer je stopnja delovne aktivnosti²¹ enaka ali večja od 0,5. Slovenija se glede na

²¹ Pojem intenzivnost dela predstavlja stopnjo delovne aktivnosti vseh članov gospodinjstva, ki so v delovno aktivnem obdobju. Izračuna se tako, da delimo seštevek vseh mesecev dela, ki so jih opravili odrasli člani gospodinjstva z vsoto vseh mesecev, v katerih naj bi bili ti člani delovno aktivni. Stopnja ena pomeni polno delovno aktivnost vseh članov gospodinjstva v celotnem letu, stopnja nič pa da delovno niso bili aktivni (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

ta kazalec uvršča med uspešnejše države (10%). Nižji delež otrok, ki žive v gospodinjstvih, kjer je stopnja delovne aktivnosti enaka ali večja od 0,5 imata poleg skandinavskih držav še Irska in Češka.

Graf 4.13: Stopnja tveganja revščine glede na delovno intenzivnost gospodinjstva (med 0.5 in 1), EU-27

Vir: Eurostat (2007)²².

Raziskava o revnih zaposlenih v Evropi je pokazala, da na pojav revščine med zaposlenimi najbolj vplivajo višina plače, dosežena stopnja izobrazbe, spol, sestava gospodinjstva, vrsta pogodbe o delu, fleksibilne oblike zaposlovanja, državljanstvo in vrsta dejavnosti, v kateri delajo. Predvsem je pomembna kakovost zaposlitve, ki zajema plačilo in zaposlitveni status (Leskošek 2008, 4).

Izključenost iz družbe zaradi nizkih plač, je v očitnem nasprotju s pravico do spodobne ali pravične plače, ki je vključena v veliko evropskih dogovorov. Listina EU o temeljnih socialnih pravicah za delavce, ki je bila sprejeta v EU 1989, vsebuje načelo, da mora za vsako delo obstajati pravično povračilo. Prav tako obstoj revnih zaposlenih v EU kaže na odpoved zavezanosti h kakovosti dela, ki ga promovira Evropska strategija zaposlovanja. Kaže tudi na

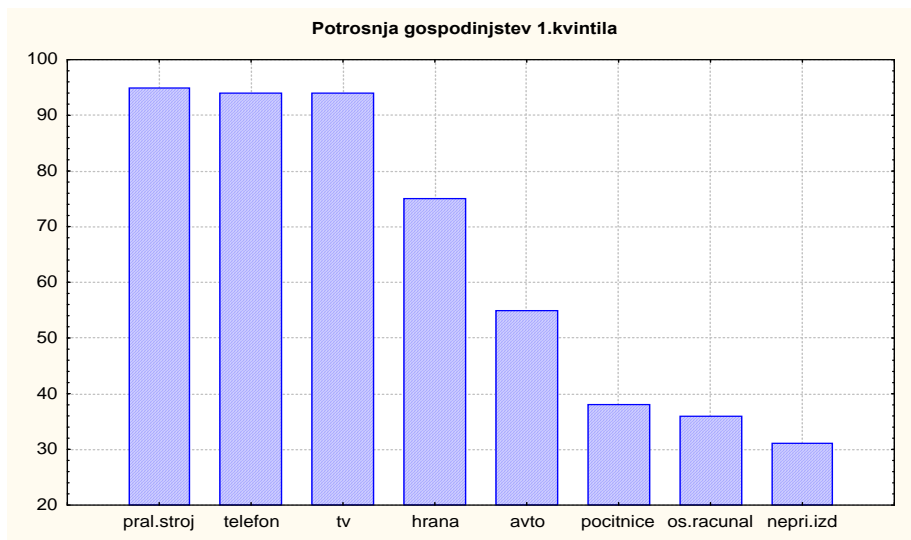
²² Ni podatka za Bolgarijo in Romunijo.

pomanjkljivo zavezanost k izkoreninjenju revščine, ki tvori enega glavnih stebrov politike EU pri spopadanju z družbeno izključenostjo. Lizbonska strategija zato posebno pozornost namenja socialnemu vključevanju s poudarkom na ustvarjanju delovnih mest z veliko socialno zaščito in večjo socialno in ekonomsko kohezijo. To predstavlja temelj evropskega ekonomskega in socialnega modela (Leskošek 2008, 4). V skladu z evropskimi dokumenti, Slovenija v Nacionalnem poročilu o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja pod ključnimi točkami za uresničitev nacionalnih in skupnih evropskih ciljev na področju zmanjševanja revščine in socialne izključenosti, omenja zagotavljanje ustreznega dohodka in sredstev za človeka dostojno življenje (Ministrstvo za delo, dužino in socialne zadeve 2008a, 23).

4.3 Materialna deprivacija gospodinjestev

Revne družine si po podatkih SURS-a težko privoščijo počitnice, avto ter kritje nepričakovanih izdatkov. Prav tako tem družinam veliko finančno breme predstavlja posedovanje osebnega računalnika. V velikih primerih jim ga odstopi podjetje, sorodniki ali humanitarne organizacije (Meglič Črnak in Boškič 2008, 30).

Graf 4.15: Potrošnja najrevnejših gospodinjestev, Slovenija

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Anketa o življenjskih pogojih, 2007, začasni podatki (2009).

Pri potrošnji gospodinjstev je potrebno omeniti norveško raziskavo Anne Skevik Grødem, ki je posebna v tem pogledu, da vsebuje podatke pridobljene tako z intervjuji staršev kot z intervjuji otrok, starih od 10 do 12 let. Raziskava primerja potrošnjo staršev s potrošnjo otrok. Slednja je definirana s »standardnim paketom«, ki naj bi vključeval CD predvajalnik, smuči ali desko za smučanje, kolo, mobilni telefon, televizor, računalnik in domačo žival. Potrošnjo staršev pa določena posedovanje pralnega stroja, hladilnika in pomivalca posode. Starši, ki jim primanjkuje ena izmed naštetih dobrin so »potrošniško revni.« Ugotovitve raziskave kažejo, da obstaja povezava med posedovanjem dobrin staršev ter posedovanjem dobrin otrok: v primeru, da starši nimajo ene izmed dobrin, obstaja velika verjetnost, da njihovi otroci ne bodo imeli vseh dobrin zajetih v standardnem paketu (izjema je le domača žival). To velja predvsem za imigrantske otroke, ki ne prihajajo z zahoda²³. Pravzaprav pri njih obstaja največja možnost, da ne bodo imeli nobene dobrine iz »standardnega paketa.« Vendar je potrebno opomniti, da se največje razlike kažejo pri potrošnji smuči in deski za smučanje, kar lahko pripišemo nezanimanju imigrantskih otrok za zimske športe. Poleg tega je raziskava pokazala, da velike družine pogosto imajo vse tri dobrine (pralni stroj, hladilnik, pomivalni stroj), medtem ko imajo njihovi otroci redkeje lastno kolo, smuči ali CD predvajalnik. Razlog lahko pripišemo temu, da večje število otrok v družini poveča potrebo po gospodinjskih pripomočkih, otroci pa si morajo dražje igrače oziroma opremo deliti z drugimi otroki (Skevik Grødem 2008, 112-113).

Prehrana

Revne družine se na področju potrošnje in porabe dobrin omejujejo tudi pri prehrani. Prehranska piramida revnih družin je pogosto obrnjena na glavo. V prehrani prevladujejo ogljikovi hidrati, primanjkuje pa sadja in zelenjave ter beljakovin. Raziskava, ki so jo opravili na Inštitutu za socialno varstvo je pokazala, da večina intervjuvancev velik del svojega časa nameni iskanju cenejših prehrabnih izdelkov. Mnogi jedo sezonsko hrano ter hrano, ki jo dobijo s paketi RK in Karitasa. Precej staršev se odreka hrani, predvsem sadju in zelenjavi, v dobro svojih otrok. Skoraj vsi starši so odgovorili, da se morajo njihovi otroci odreči sladkim priboljškom, ker si jih

²³ Kot imigrantski otroci so definirani tisti, ki pripadajo prvi generaciji imigrantov in so se rodili na Norveškem staršem, rojenim v tujini. Nezahodne države predstavljajo Latinska Amerika, Afrika in Azija.

večina lahko privšči le tedaj ko dobijo plačo ali druge oblike denarnih prejemkov (Meglič Črnak in Boškič 2008, 29).

Novejše raziskave ugotavljajo, da je za države z višjim BDP-jem značilna prekomerna telesna teža revnejšega prebivalstva, medtem ko za države z nižjim BDP-jem velja ravno obratno, revni se soočajo s problemom podhranjenosti (Walters in Suhrcke 2005, 27). Pomanjkanje hrane posledično vpliva na prenizko telesno težo, zaostalost v rasti in obenem povzroča tveganje kroničnih in nalezljivih bolezni. Neprimerna prehrana je še posebej problematična za otroke (v Evropski regiji govorimo predvsem o primerni hranilni hrani in ne toliko o podhranjenosti), ker vpliva na njihov telesni razvoj, poveča tveganje obolenosti, povezana je s kognitivnim razvojem otrok in zniža uspešnost v šoli ter delovno produktivnost. Omenjene posledice se nadaljujejo v odraslost, s čimer se poveča tveganje za bolezni srca (World Health Organization 2001a, 4-5).

Neprimerna prehrana ne vpliva le na zdravje posameznika, ampak nosi posledice za družbo nasploh. Enostaven izračun za Uzbekistan pokaže, da bo zaostalost otrok v telesnem razvoju povzročila ogromne izgube pri produktivnosti v prihodnosti. 31% predšolskih otrok v starosti od 0-3 let je zaostalih v telesnem razvoju, od tega 14% močno zaostalih. Pri starosti 22-ih mesecev so otroci, ki so hudo zaostali v telesnem razvoju za 10 cm nižji od otrok z normalnim telesnim razvojem, zmerno zaostali otroci pa so 7cm nižji od povprečja. Prenizka telesna višina otrok se nadaljuje tudi v odraslost, kar vpliva na nižjo delovno produktivnost. Izguba delovne produktivnosti teh otrok znaša preračunano 33 milijonov dolarjev letno (World Health Organization 2001a, 5).

5 IZOBRAŽEVANJE

Pravica do izobraževanja je ena temeljnih otrokovih pravic Konvencije Združenih narodov. Glede na 28.člen Konvencije bi morale vse države članice izobraževanje omogočiti vsem otrokom. Izobraževanje bi moralo temeljiti na enakih možnostih, primarno izobraževanje bi moralo biti brezplačno dostopno, poleg tega pa bi države članice morale tudi finančno pomagati otrokom, znižati delež osipnikov in nasplošno izboljšati svoj šolski sistem. Sekundarno izobraževanje in terciarno izobraževanje bi moralo biti dostopno vsem otrokom glede na njihove psihične in fizične sposobnosti. 29. člen Konvencije poudarja, da bi morali šolski programi spodbujati: razvoj otrokove osebnosti, njegovih talentov ter psihičnih in fizičnih sposobnosti; promovirati bi morali človekove pravice, kulturno identiteto, jezik ter nacionalne vrednote, spoštovanje kulturne različnosti ter naravnega okolja; otroke bi morali pripraviti na odgovorno življenje v duhu razumevanja, miru, tolerance in enakosti (Černak 2006, 131).

Pomen pravice do izobraževanja je še toliko bolj viden, če izpostavimo dejstvo, da znanje igra ključno vlogo pri definiranju posameznikovih sposobnosti in priložnosti za vključitev v družbo. Izobrazba lahko posamezniku pomaga premagati ovire, nastale kot posledica depriviligiranega položaja in mu omogoča kvalitetnejše življenje v odraslosti. Depriviligirani otroci lahko le skozi proces izobraževanja pridobijo določena znanja, ki jih med socializacijo v družini niso mogli (Černak 2006, 131-132).

5.1 Pomen predšolskega izobraževanja

Raziskave, ki se ukvarjajo z izobraževanjem že več desetletij, poudarjajo pomen izobraževanja v zgodnjem obdobju življenja- vsem otrokom bi moral biti omogočen najboljši možen začetek že pred formalnim izobraževanjem (Unicef 2007a, 21).

Prednost predšolskega izobraževanja v prvi vrsti lahko pripišemo družabni funkciji, v smislu interakcije z drugimi vrstniki in z vzgojitelji. Nadalje, vrtci pozitivno vplivajo na otrokov kognitivni, lingvistični, emocionalni in socialni razvoj (Unicef 2008b, 8). Raziskave, ki se ukvarjajo z zgodnjim razvojem otrok dokazujejo, da je razvoj možganov v veliki meri pogojen z vplivi v zgodnjem otroštvu. Kvaliteta odnosov in lingvistično okolje najpomembneje oblikujeta razvoj možganov. Zdrav razvoj v zgodnjem obdobju življenja pripomore k ustvarjanju temeljev

za polno življenje na družbenem, čustvenem in kognitivnem področju (World Health Organization 2008b, 50).

Kvalitetni predšolski programi lahko, še posebej pri otrocih migrantov, pripomorejo k integraciji, izboljšanju znanja jezika ter izboljšajo njihov slabši položaj pri vstopu v formalno izobraževanje. Glede slednje prednosti je bila v Nemčiji izvedena raziskava, ki je pokazala, da se razlike v znanju jezika med migrantskimi otroci in nemigrantskimi otroci zmanjšajo, tem bolj, kolikor prej so ti otroci vključeni v predšolsko izobraževanje. Poleg tega obiskovanje vrtcev nadalje vpliva na boljše ocene v osnovni šoli in tako izboljša njihove izobrazbene možnosti (Unicef 2008b, 8, 22).

Pomen predšolskega izobraževanja se kaže tudi pri problemu enakosti spolov. Različni predšolski programi materam omogočajo vrnitev na trg dela kmalu po rojstvu otroka in jim obenem olajšajo skrb za oboje, tako za družinsko življenje kot za kariero. Slednje je zelo pomembno za enostarševske družine, ki še težje kot ostale družine, usklajujejo privatno življenje in delo. Z vidika države dostopnost vrtcev vpliva na višji BDP, višje javne finance in poveča javne investicije v izobraževanje. In kar je najpomembneje, predšolsko izobraževanje znižuje stopnjo revščine in neenakosti. Poročilo Centra za razvoj otrok harvardske univerze navaja: »Pomen poudarjanja neenakosti in priložnosti v zgodnjem obdobju življenja, je moralna odgovornost in bistvo vlaganj v našo družbeno in ekonomsko prihodnost (Unicef 2008b, 9).«

Raziskave, ki so potekale v Zdrženih državah Amerike, so pokazale, da je zgodnje izobraževanje še posebej učinkovito pri otrocih, ki prihajajo iz depriviligiranih okolij. Različni projekti (*Perry preschool experiment, Abecedarian project in Chicago child-parent center program*) so z uporabo eksperimenta oziroma s statistično obdelavo podatkov dokazali, da zgodnja participacija depriviligiranih otrok v šolskem sistemu vpliva na njihov boljši učni uspeh ter zmanjša stopnjo kriminala ter delikvence. Prav tako ima zgodnje izobraževanje pri teh otrocih dolgoročne učinke v smislu zaposlitve, kriminala ter drugih oblik vedenja. Vendar predšolski programi še vedni niso dobro raziskani, obstajajo pa splošno sprejete karakteristike kvalitetnega predšolskega izobraževanja, in sicer: pomembno je, da se predšolsko izobraževanje prične pri čim nižji starosti otrok, vpletenost staršev ter intenzivnost predšolskih programov (Wößmann in Schütz 2006, 13).

Prednosti predšolske vzgoje lahko na kratko strnemo v 5 točk (Unicef 2008b, 11):

1. Visoko kvalitetni programi predšolske vzgoje vplivajo kasneje na učni uspeh v osnovni šoli ter oblikujejo otrokovo vedenje.
2. Najpomembnejši vpliv imajo na revne otroke ter na otroke nižje izobraženih staršev.
3. Pozitivni vplivi se nadaljujejo tudi v osnovni šoli ter srednji šoli, vendar imajo večji vpliv v primarnem obdobju izobraževanja.
4. Programi, ki vključujejo otroke zelo nizkih starosti in programi, ki poudarjajo pomen izobraževanja že v vrtcih in so tudi povezani z osnovnošolskim izobraževanjem, imajo najdaljšoročnejše učinke.
5. Programi, ki so povezani z drugimi storitvami prinašajo prednosti tudi na ostalih področjih, na primer: znižujejo družinsko revščino, omogočajo zaposlenost mater, izboljšajo starševske veščine in izboljšajo kohezijo med družino ter skupnostjo.

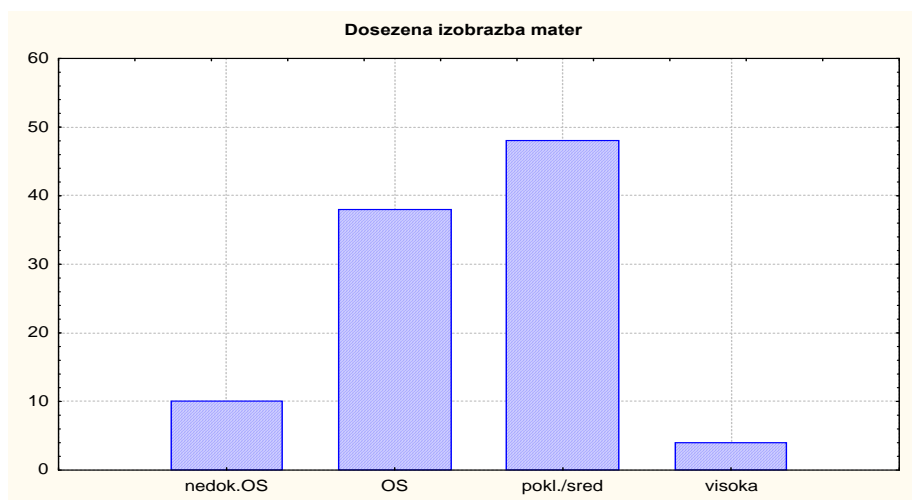
5.2 Vpliv izobrazbe staršev na revščino in socialno izključenost otrok

Izobrazba staršev je pomemben indikator, ker vpliva tako na otrokov trenutni položaj kot na njegov položaj v prihodnosti, saj je povezan z zaposlitvenimi možnostmi staršev in z dohodkom gospodinjstva prav tako pa vpliva na otrokov učni uspeh. Izobrazbeni profil staršev revnih otrok se zelo razlikuje. Več kot 30% revnih otrok živi v družini, kjer nobeden od staršev ni dosegel sekundarne izobrazbe. Na drugi strani pa ima 16% revnih otrok visoko izobraženega starša. Pregled podatkov za evropske države pokaže, da je za bivše socialistične države značilen visok odstotek nižje izobraženih staršev samohranilcev, izobrazbena struktura velikih družin pa je primerljiva s povprečno populacijo. Za južnoevropske države (Es, It, Mt, Pt) pa velja ravno obratno, več kot 30% otrok, ki živi v velikih družinah, ima nižje izobražene starše. V skandinavskih državah, Belgiji, Nemčiji, Estoniji, Španiji, na Nizozemskem ter v Veliki Britaniji

pa zanimivo več kot 40% revnih otrok, ki prihajajo iz velikih družin, živi z vsaj enim visoko izobraženim staršem (Evropska Komisija 2008b, 26)²⁴.

Raziskava, ki so jo opravili na Inštitutu za socialno varstvo, je pokazala, da ima v Sloveniji večina otrok, ki živi v revnih gospodinjstvih, starše z dokončano oziroma nedokončano osnovnošolsko izobrazbo ali pa starše z dokončano srednjo šolo oziroma poklicno izobrazbo. Redkeje imajo otroci iz depriviligiranih okolij visoko izobražene starše. Očetje imajo v revnih gospodinjstvih bolj pogosto kot matere dokončano poklicno ali srednjo šolo (Meglič Črnak in Boškič 2008, 23).

Graf 5.1: Dosežena izobrazba staršev, ki živijo v revnih gospodinjstvih. Podatki za doseženo izobrazbo mater, Slovenija

Vir: Meglič Črnak in Boškič (2008, 23).

Izobrazba mater bolj kot izobrazba očetov vpliva na otrokovo blagostanje, predvsem v smislu zdravja. Izobrazba matere na primer vpliva na otrokovo težo ob rojstvu, zaradi tveganih oblik vedenja med nosečnostjo (kot na primer kajenje). Tudi na splošno velja, da je zdravje otrok pozitivno povezano z izobrazbo staršev. Obstajajo celo raziskave, ki potrjujejo, da možnost najstniške nosečnosti upada z višjo izobrazbo mater. Močan vpliv izobrazbe staršev pa je viden

²⁴ Podatki za leto 2004 (EU-SILC 2005).

pri kognitivnem razvoju otrok ter predvsem v doseženi stopnji izobrazbe otrok (Wößmann in Schütz 2006, 6).

5.2.1 Vpliv izobrazbe staršev na učni uspeh otrok

Izsledki raziskave PISA 2003²⁵ kažejo, da v povprečju četrtnina učencev, ki ima starše z visokim zaposlitvenim statusom, dosega za ²⁶93 točk višje rezultate kot pa četrtnina učencev s starši, za katere je značilen nižji zaposlitveni status. To še posebej velja za Belgijo, Nemčijo in Lihtenštajn, kjer razlika med učenci glede na zaposlitveni status staršev znaša 100 točk (OECD/PISA 2003, 20).

Učenci, ki imajo visoko izobražene matere, v povprečju dosežejo za 50 točk višji rezultat, kot pa učenci z nižje izobraženimi materami. Predvsem je ta razlika očitna v Nemčiji, na Slovaškem, Turčiji in Braziliji, manj pa v Avstraliji, Islandiji, Španiji, na Finskem, na Nizozemskem in na Kitajskem.

Učenci imigrantskih staršev dosegajo slabše rezultate v primerjavi z ostalimi učenci. Velika razlika (93 točk pri matematičnem preizkusu znanja) je značilna za Nemčijo. V Belgiji pa učenci rojeni izven države za ostalimi zaostajajo celo za 109 točk. Pri migrantskih otrocih sta še posebej skrb vzbujajoči dve spoznanji. Prvič, slabe rezultate dosegajo ti otroci tudi, če odraščajo v novi državi in se tam izobražujejo. Poleg tega pa četudi ti otroci ne prihajajo iz socialno-ekonomsko ogroženih okolij ter doma uporabljajo jezik priseljene države, razlike v rezultatih med njimi in ostalimi učenci še vedno obstajajo. Predvsem je to značilno za Belgijo, Nemčijo, Nizozemsko, Švedsko in Švico.

Za premagovanje medgeneracijskega prenosa depriviligiranosti je izobrazba ključnega pomena, predvsem dosežena višja izobrazba. Podatki na tem mestu kažejo, da nižja izobrazba staršev

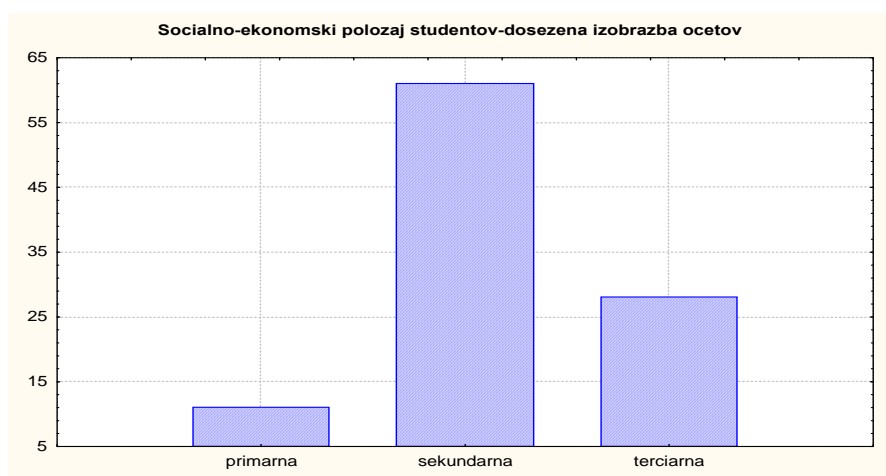
²⁵ V poročilu, ki ga je izdala Komisija držav članic, je analiziran vpliv socio-ekonomskih dejavnikov na učne dosežke otrok. Poteka v skladu z Lizbonsko strategijo napredka glede izobraževanja in usposabljanja. Raziskava PISA ocenjuje OECD države članice na področju znanosti, matematike ter branja.

²⁶ Povprečni rezultati učencev se gibljejo okoli 500 točk.

predstavlja veliko oviro pri doseganju višje izobrazbene stopnje. Predvsem to drži za terciarno izobrazbeno stopnjo, saj obstaja dvakrat večja možnost, da bodo otroci, ki imajo očete z dokončano terciarno izobrazbo tudi sami dosegli enako stopnjo izobrazbe (to velja za Nemčijo, Finsko in Veliko Britanijo). Za države kot so Madžarska, Poljska in Češka pa obstaja celo devetkrat večja možnost, da bodo otroci z visoko izobraženim očetom tudi sami dosegli terciarno stopnjo izobrazbe. Dosežena izobrazba očeta pa različno vpliva na sinove in hčere, in bolj vpliva na doseženo izobrazbo slednjih. V primeru nižje izobrazbe očeta, se možnost dosežene nižje izobrazbe poveča bolj pri hčerah kot pri sinovih (Evropska Komisija 2008b, 58-59).

Nižja izobrazbena stopnja nadalje vpliva na slabše zaposlitvene možnosti: pri otrocih kvalificiranih delavcev obstaja trikrat manjša možnost, da bodo postali managerji ali strokovnjaki, kot pri otrocih, ki imajo starše z višjim zaposlitvenim statusom in dvakrat večja možnost, da bodo tudi sami dosegli le stopnjo kvalificiranega delavca (Evropska Komisija 2008b, 61).

Graf 5.2: Delež študentov glede na doseženo izobrazbo očetov, Slovenija

Vir: Data reporting module Eurostudent III (2009).

Tudi za Slovenijo velja, da višja izobrazba očetov vpliva na doseženo višjo izobrazbo otrok. Otroci očetov z dokončano terciarno izobrazbo imajo skoraj trikrat večjo možnost, da bodo tudi sami dosegli enako stopnjo izobrazbe.

5.2.2 Razlaga

Kako je mogoče razložiti močno korelacijo med izobrazbo staršev ter doseženo izobrazbo otrok oziroma zakaj so otroci, ki prihajajo iz depriviligiranih okolij, v šoli manj uspešni kot njihovi vrstniki?

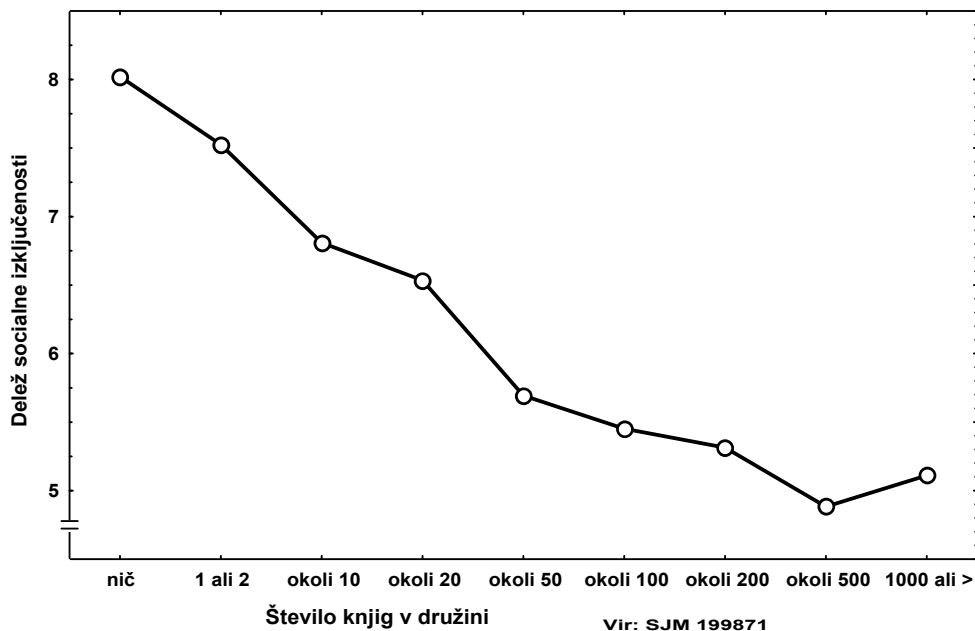
Kulturni kapital družine

Kulturni kapital družine, v kateri otrok odrašča, v veliki meri vpliva na otrokovo uspešnost v šoli. V raziskavi PISA je kulturni kapital povezan z lastništvom »klasičnih« kulturnih predmetov s področja literature, umetnosti in poezije. Izsledki raziskave so pokazali, da je četrtnina študentov z najvišjim kulturni kapitalom v povprečju dosegla 66 točk več kot pa četrtnina učencev z najnižjim kulturnim kapitalom. Vpliv kulturnega kapitala na učni uspeh otrok je najbolj viden predvsem v Belgiji, Franciji, na Danskem, Švedskem ter na Madžarskem, manj pa v Švici, Islandiji, Indoneziji, na Kitajskem in na Tajskem (OECD/PISA 2003, 20).

Matjaž Hanžek (2000, 3) je s podatki za Slovenijo opravil raziskavo o povezanosti kulturnega kapitala s socialno izključenostjo. Ni se sicer osredotočil na otroke, ampak so podatki kljub temu uporabni za razlago socialne izključenosti otrok, ker pokažejo, da je kulturni izvor posameznika zelo pomemben za socialno izključenost v poznejšem življenju.

Za variabla, ki opisuje kulturni izvor posameznika je uporabil odgovore (podatke iz raziskave SJM98/2) na vprašanje: »Ali lahko približno ocenite, koliko knjig je bilo pri vas doma, ko ste bili stari 16 let?« Za indeks socialne izključenosti pa je analiziral tri vrste izključenosti: deprivacija (materialno pomanjkanje), izolacija (pomanjkanje socialnih stikov) in anomija (kulturna revščina in nemoč). Vse tri spremenljivke skupaj sestavljajo indeks socialne izključenosti.

Graf 5.3: Vpliv kulturnega kapitala na socialno izključenost, Slovenija

Vir: Hanžek (2000, 3).

Iz grafa je razvidna povezanost kulturnega kapitala s socialno izključenostjo. Manj knjig je imela anketirančeva družina, bolj verjetno je, da bo posameznik socialno izključen.

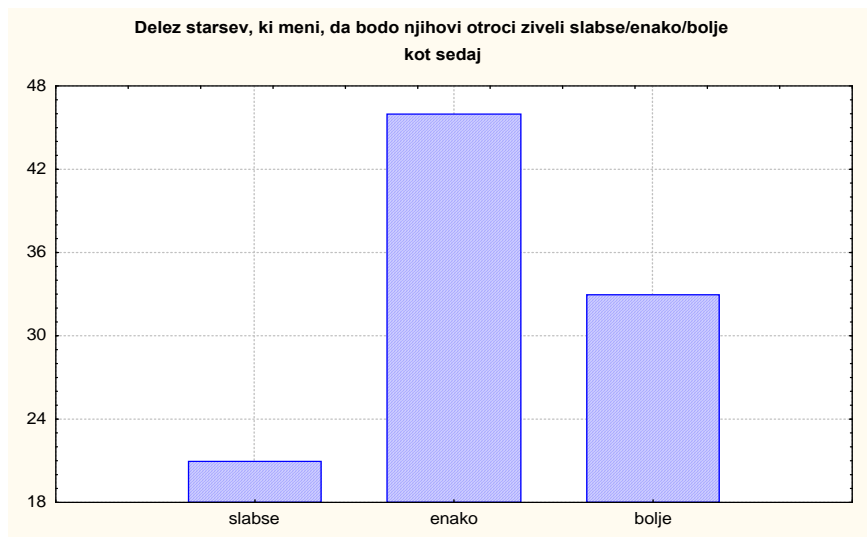
Motivacija družinskega okolja

Otroci so močno zazanamovani s tem, v kakšni družini odraščajo. Pomemben je predvsem vzorec funkcioniranja same družine, ki se prenaša iz generacije v generacijo. Ključen problem je motivacija oziroma spodbuda staršev pri uresničevanju poklicnih želja otrok. Malo je tistih otrok, ki se postavijo na noge, ki vedo kaj želijo, in poiščejo mehanizme, ki jim omogočijo uresničiti želje, zato so poleg materialnih oblik pomoči pomembni tudi programi socialno-pedagoške pomoči družinam in otrokom, s katerimi skušajo kompenzirati manjkajoči kulturni kapital v družinah (Črnak Meglič 2008, 12).

Spet lahko uporabim besede Uletove (2000, 39), ki sem jih poudarila že v uvodu in sicer, da je posameznik izključen tudi zaradi pomanjkanja alternativ, volje in motivacije ter zaradi revne predstave o možnem drugačnem življenju.

Po podatkih raziskave, ki jo je opravil Inštitutu RS za socialno zaščito (Meglič Črnak in Boškič 2008, 32-33), le ena tretjina anketiranih staršev meni, da bodo njihovi otroci živeli bolje kot sedaj. Glede poklicnih aspiracij svojih otrok so starši sicer optimistični (78% anketiranih meni, da bodo otroci uresničili svoje poklicne želje), vendar pa je večina aspiracij otrok usmerjena v pridobivanje poklicne ali srednješolske izobrazbe, le redko kdaj so otroci želeli, po mnenju staršev, pridobiti tudi visokošolsko izobrazbo.

Graf 5.4: Pričakovanja staršev glede prihodnosti svojih otrok, Slovenija

Vir: Meglič Črnak in Boškič (2008, 36).

5.3 Vloga države

Obstaja dilema ali naj bo predšolsko izobraževanje univerzalno financirano ali naj se osredini le na določene skupine? Naj bodo predšolske storitve brezplačne ali pa naj se zaračunavajo glede na družinski dohodek? Naj jih financira vlada ali privatni sektor? itd (Unicef 2008b, 17).

Večina evropskih držav uporablja fokusiran pristop financiranja in javne finance namenja predvsem depriviligiranim otrokom. Tak pristop ima pomanjkljivosti, ki jih lahko zapolnijo univerzalne predšolske storitve. Najprej je prednost slednjega načina financiranja ta, da združi otroke iz različnih okolij, namesto da bi spodbujala koncentriranje depriviligiranih otrok. Večina vlad vidi v tem orodje za preprečitev socialne izključenosti. Univerzalno dostopna predšolska vzgoja prav tako poveča javno podporo in s tem višjo skrb javnosti za kvaliteto prešolskih storitev. Prepogosto se namreč dogaja, da storitve, ki so namenjene revnim, ne dosegajo kvalitetnih standardov. Nadalje, univerzalni sistem financiranja vseeno lahko prioritizira depriviligirane otroke z dodatnim financiranjem revnih otrok ali otrok s posebnimi potrebami. Nenazadnje v vseh družbeno ekonomskih skupinah obstajajo tveganja, da se bodo otroci soočali z učnimi težavami ali različnimi vedenjskimi problemi. Programi, ki so osredotočeni le na določene skupine tako izvzamejo majhen delež (vendar velik, če pogledamo absolutne številke) otrok, ki so prav tako ranljivi (Unicef 2008b, 18).

Argumenti, da univerzalno financiranje ni možno, ker predstavlja prevelik strošek za državo, na tem mestu ne vzdržijo. Stroškovne raziskave so pokazale, da se za vsak vložen dolar v predšolsko izobraževanje otrok, investicija osemkrat povrne (za vsak investiran dolar država pridobi osem dolarjev). Dober primer te prakse predstavlja Abecedni projekt, ki je potekal v Severni Karolini v ZDA, v katerega je bilo vključenih 112 depriviligiranih otrok. Program je potekal pet let, petkrat na teden, polni delovni dan in je v nekaterih primer vključeval tudi otroke stare komaj 3 mesece. Projekt je otroke spremljal še naprej skozi celo osnovno šolo in v odraslo življenje. Izsledki raziskave so pokazali, da so ti otroci v primerjavi z ostalimi otroki, ki v ta program niso bili vključeni, dosegli višjo stopnjo inteligence, imeli so boljše učne uspehe, višji zaslužek (v odrasli dobi), bili so boljšega zdravja in manj odvisni od podpore države. Investicija v projekt se je izplačala, saj se je za vsak vložen dolar, denar štirikrat povrnil. Delež javnega

financiranja namenjen predšolski vzgoji (otroci 0-6 let) naj zato ne bo nižji od 1% BDP-ja (Unicef 2008b, 9-10, 14).

Državi se vlaganje v izobraževanje izplača tako iz ekonomskega kot iz neekonomskega vidika. Na eni strani izobrazba vpliva na povečanje družbenega kapitala, ki je na trgu dela povezan s povečano delovno produktivnostjo. Izobrazba prinaša nova znanja in s tem povezane inovacije na področju ekonomije, nove tehnologije, vpliva pa tudi na prenos znanja. Ne smemo zanemariti še neekonomskega profita države, kot so politična stabilnost, demokratizacija, poudarjanje človekovih pravic ter svobode govora. Izobrazba vpliva na demokratizacijo preko participacije državljanov, njihovega znanja ter odnosa do politike. Bolj izobraženi posamezniki namreč bolj pogosto spremljajo politične zadeve in so informirani o političnih kandidatih ter o političnih kampanjah (Wößmann in Schütz 2006, 6-7).

Prav tako izobrazba znižuje stopnjo samomorilnosti in kriminala (vpliv izobrazbe je najbolj viden pri umorih, napadih ter kraji prevoznih sredstev), saj znižuje revščino v urbanih naseljih, s čimer vpliva tudi na manjšo neenakost, kar pa nadalje vpliva na nižjo stopnjo kriminala. Izobraženi posamezniki prispevajo k skupnosti preko prostovoljnega dela in zaupajo ljudem, s čimer se raven družbenega zaupanja poviša. Poleg tega pa izobrazba vpliva tudi na boljše zdravje ljudi in ima pozitivne posledice na okolje, v smislu manjše onesnaženosti vode in ozračja, zaradi nižje stopnje revščine in rasti prebivalstva (Wößmann in Schütz 2006, 9).

James Heckman pravi (Unicef 2008b, 9):

Invenstiranje v depriviligirane otroke je redka javna iniciativa, ki promovira družbeno pravičnost in obenem prinaša koristi za ekonomijo in družbo na sploh. Invenstiranje v zgodnjih letih življenja predstavlja nižji strošek v primerjavi s kasnejšim inteveniranjem na področju zaporniških rehabilitacijskih programov, stroškov policije in podpore brezposelnim, itd. Trenutno se preveč denarja vlaga v odraslo obdobje življenja, namesto v zgodnji razvoj otrok.

Cilji za prihodnost

Za doseganje polnega potenciala predšolskih programov je potrebno še veliko narediti. Več bi se moralo vlagati v dostopnost, kvaliteto in primerljivost predšolske vzgoje. Za doseganje tega cilja

bi države morale najmanj podvojiti dosedanje investicije v izobraževanje. Izboljšanje kvalitete vrtcev predstavlja najboljši potencial za premagovanje socialne izključenosti depriviligiranih otrok. Za merjenje napredka kvalitete predšolskih programov bi bilo potrebno razviti nov način merjenja s standardiziranimi podatki. Brez definicije ne moremo izmeriti problema; brez meritve ne moremo dobiti podatkov; brez podatkov ne moremo ukrepati in brez ukrepov ne morejo obstajati politike, ki lahko izboljšajo položaj depriviligiranih otrok (Unicef 2008b, 31).

Slovenija v Nacionalnem poročilu o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja izpostavlja dva cilja (Ministrstvo za delo, dužino in socialne zadeve 2008a, 24):

- 90% vključenost otrok drugega starostnega obdobja v vrtcih
- Ohraniti obstoječo stopnjo vključenosti otrok prvega starostnega obdobja v vrtcih

K doseganju omenjenih ciljev naj bi pripomogla novela Zakona o vrtcih, ki vključuje dve rešitvi za finančno razbremenitev staršev (Ministrstvo za delo, dužino in socialne zadeve 2008a, 25-26):

- Brezplačni vrtec za drugega otroka in nadaljne otroke iz iste držine, ki so hkrati vključeni v vrtec
- Postopno znižanje plačila za vrtec za vse starše za 50% za otroke od tretjega leta starosti dalje

Oba navedena ukrepa se bosta financirala iz državnega proračuna, s čimer v sistem plačil staršev prvič vstopa država neposredno in zagotavlja ustrezno družinsko politiko z namenom razbremenitve staršev s plačili za vrtec. Sprememba sistema plačil staršev za predšolsko vzgojo je bila nujna, zaradi visoke stopnje progresivnosti lestvice plačilnih razredov. Starši so namreč za programe vrtcev prispevali kar 31,6% (podatek za leto 2007). Z vidika načela socialne države je bilo potrebno delež stroškov za predšolsko vzgojo, ki ga plačajo starši, približati na primerljivo raven drugih evropskih držav, za kar je bilo potrebno zagotoviti dodatna sredstva. Že prej omenjeni zakonski ukrep, da se postopno do leta 2014 za otroke, ki dopolnijo starost treh let s strani države prispeva 50% delež plačil staršev pomeni, da se bo delež plačil staršev znižal na 19,8% oz. v drugi starostni skupini na 15,8%. S tem Slovenija pri plačilu staršev za vrtec ne bo več odstopala od drugih držav. Pričakuje se, da bo omenjeni ukrep prispeval k

nediskriminatornemu vključevanju otrok v vzgojo in izobraževanje (Ministrstvo za delo, dužino in socialne zadeve 2008a, 26).

Iz NAP strategije je sicer razvidno, da Slovenija želi povečati dostopnost vzgojno izobraževalnih programov, vendar v nobeni točki ne omenja izboljšanja kakovosti vrtcev. Glede na Unicef-ovo poročilo (2008b, 2) dosegamo le šest od desetih kriterijev pomembnih za kvalitetno predšolsko izobraževanje. Pomankljivosti so vidne v naslednjih točkah:

1. Država finančno ne podpira predšolskih storitev za 80% štiriletnih otrok.
2. Ne dosegamo minimalnega standarda glede potrebnega števila vzgojiteljev, ki znaša en vzgojitelj na 15 otrok.
3. Država za predšolsko izobraževanje namenja manj kot 1% BDP-ja.
4. Revščina otrok v Sloveniji ni nižja od 10%.

Prav tako v poročilu ni moč zaslediti poudarkov na področju vlaganj v raziskave, ki se ukvarjajo z zgodnjim razvojem otrok.

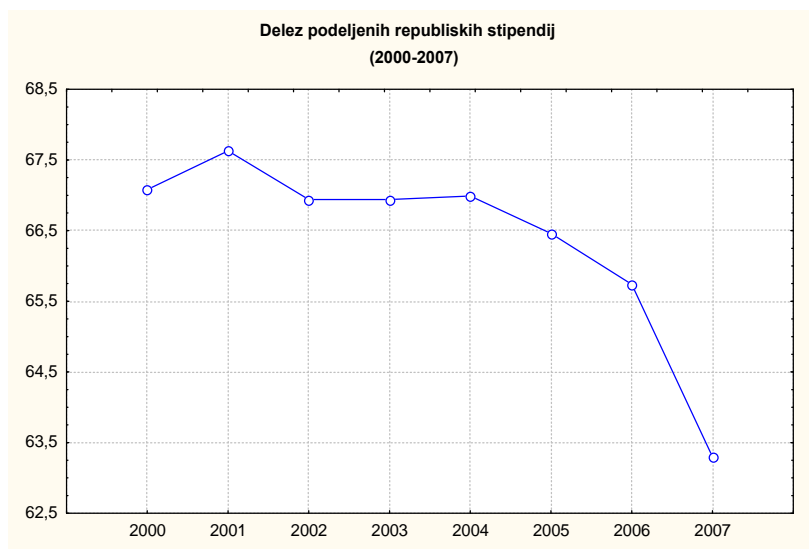
Vloga država je pomembna tudi pri nadaljnjem procesu izobraževanja in ne le pri predšolski vzgoji otrok.

S prvim septembrom je lani začel veljati nov Zakon o štipendiranju, ki prinaša kar nekaj novosti, med drugim naj bi zagotovil večje število štipendij. V šolskem letu 2008/09 je bilo za štipendije namenjenih več kot 137 milijonov evrov (za 35 milijonov evrov več kot v prejšnje šolskem letu), zato so lahko v letošnjem šolskem letu podelili 10 000 državnih štipendij več (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2009b).

Vendar Študentska organizacija Slovenije opozarja, da višja sredstva namenjena za štipendije še ne zagotavljajo, da bodo obljubljenih 10 000 štipendij dejansko razdelili. Obenem opozarjajo tudi na pasti novega zakona, kot so prenizek cenzus in drugi preostri pogoji za pridobitev štipendije. Prav tako opozarjajo, da je v letošnjem šolskem letu med prihodke, kljub neto zneskom potrebno prišteti prav vse dohodke družine, vključno z otroškimi dodatki. V ŠOS se

zato bojijo, da veliko dosedanjih upravičencev po novem sistemu državnih štipendij ne bo moglo dobiti (Študentska organizacija Slovenije, 2008).

Graf 5.5: Trend gibanja podeljenih republiških štipendij, Slovenija (2000-2007)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije. Štipendisti Slovenija, 2007, končni podatki (2009) .

Iz podatkov, ki jih je avgusta 2008 objavil Statistični urad Republike Slovenije, je razvidno, da delež štipendistov, ki prejema republiške štipendije, že nekaj let pada. Če so se uresničile obljube ministrice Marjete Cotman in je bilo v letošnjem šolskem letu zares podeljenih 10000 republiških štipendij več, bo to pomenilo, da se je delež podeljenih štipendij v letu 2008 komaj izenačil z letom 2006. Država bi morala na tem mestu narediti veliko več, delež štipendistov z republiško štipendijo bi morala vsaj približati letu 2001, ko je bil ta največji. Vlaganje v družbo znanja se državi izplača, vendar se zdi, da vodilni na tem področju v Sloveniji, na to prepogostokrat pozabijo.

6 NAJBOLJ RANLJIVE SKUPINE OTROK

Vesna Leskošek (Leskošek 2007, 12) v poročilu, ki ga je financirala Evropska Komisija, navaja štiri skupine otrok, ki so najbolj izpostavljene revščini in socialni izključenosti. Ugotavlja, da v Sloveniji ne obstaja nobena raziskava, ki bi se ukvarjala z omenjenim problemom, zato lahko le predvidevamo, katere so tiste skupine otrok, ki so izpostavljene tveganju revščine. Romski otroci so vsekakor ena izmed teh skupin, saj živijo v depriviligiranih skupnostih, nimajo dostopa do dobre izobrazbe in imajo posledično slabe zaposlitvene možnosti v odraslem življenju.

Druga skupina otrok so otroci ilegalnih priseljencev. Deležni so le nujne in osnovne zdravstvene oskrbe in nimajo denarja za nakup potrebnih zdravil oziroma drugih nujnih dobrin.

Položaj invalidnih otrok je težko oceniti, saj je zelo malo znanega o materialnem položaju njihovih družin, poleg tega pa ti otroci večinoma živijo v primernih institucijah, kjer dobijo potrebno nego.

Prav tako ni nobene raziskave, ki bi se ukvarjala z drugo ali pa s tretjo generacijo otrok priseljencev. Nekaj podatkov sicer podaja raziskava, ki sta jo opravila Dekleva in Razpotnik. Ugotovila sta, da ima druga oziroma tretja generacija otrok priseljencev slab dostop do izobrazbe in zaposlitve, poleg tega imajo pogosto tudi opravka s policijo in socialnimi službami, zaradi nasilja in kriminalnih dejanj.

Eurochild je bil na tem mestu kritičen do Slovenije, zaradi visoke stopnje revščine romskih družin, diskriminacije Romov in drugih manjšin, ki prihajajo z območja nekdanje Jugoslavije, velikega števila romskih otrok, ki obiskujejo pouk za učence s posebnimi potrebami ter zaradi relativno slabega zdravstvenega stanja otrok, med katerimi še posebej izstopajo romski otroci (Eurochild 2007, 81-82).

7 ZAKLJUČEK

Glede na prikazane podatke v diplomskem delu lahko rečemo, da se Slovenija uvršča med uspešnejše evropske države na področju revščine otrok. Stopnja tveganja revščine otrok je med najnižjimi v Evropi in le še dve državi, poleg Slovenije, imata stopnjo tveganja revščine otrok nižjo v primerjavi s stopnjo tveganja revščine celotne populacije (Danska, Finska). Prav tako smo uspešni pri kazalcu upadanja revščine otrok, le še Avstrija in Anglija se lahko pohvalita s temi podatki. Vrzel revščine otrok je v Sloveniji sicer podpovrečna, vendar kar precej zaostajamo za najuspešnejšo državo, Finsko. Z zadnjim kazalcem pa se Slovenija ne more pohvaliti, saj revni otroci postajajo vse bolj revni.

Kako torej družinsko okolje vpliva na revščino in socialno izključenost otrok? Odgovor na vprašanje, ki sem si ga zastavila v uvodu, zajema tri področja. Prvič, tip gospodinjstva pomembno vpliva na revščino otrok, pri čemer je stopnja tveganja revščine najvišja med enostarševskimi gospodinjstvi. Slovenija se uvršča na šesto mesto držav z najnižjo stopnjo tveganja revščine otrok, ki živijo v enostarševskih gospodinjstvih. Kljub tem vzpodbudnim podatkom pa se enostarševska gospodinjstva v Sloveniji danes srečujejo s slabšo situacijo kot pred desetimi leti, saj stopnja tveganja revščine v teh gospodinjstvih narašča, kar pa ne velja za druga dva tipa gospodinjstev. Zakaj so v najslabšem položaju ravno enostarševska gospodinjstva? V Sloveniji za enostarševska gospodinjstva ne velja nujno, da so tudi nižje izobražena (to drži predvsem za vzhodno evropske države). Revščina v teh gospodinjstvih je preprosto v prvi vrsti povezana s tem, ker omenjena gospodinjstva razpolagajo le z enim dohodkom. Drug razlog pa lahko pripišemo temu, da morajo starši samohranilci sami skrbeti za otroke in zato iščejo zaposlitev, ki jim omogoča, da več časa preživijo z njimi. Velikokrat so zato prisiljeni izbrati negotovo, manj varno in slabše plačano zaposlitev.

Drugič, položaj staršev na trgu dela je pomemben dejavnik, ki vpliva na pogoje življenja otrok, saj prihodki od dela predstavljajo glavni vir prihodkov revnih družin. Najbolj problematična je brezposelnost obeh staršev. Vendar pa danes zaposlenost staršev še ne zagotavlja, da otroci ne bodo živeli v revščini. Na pojav revščine med zaposlenimi najbolj vplivajo višina plače, izobrazba, spol, vrsta pogodbe o delu, fleksibilne oblike zaposlovanja, državljanstvo in vrsta dejavnosti, ki jo opravljajo. V Sloveniji je delež otrok, ki živi pod pragom tveganja revščine v

gospodinjstvih, kjer je stopnja delovne aktivnosti enaka ali večja od 0.5, nižji v primerjavi z ostalimi evropskimi državami.

Tretjič, izobrazba staršev je pomemben indikator, ker je povezan z zaposlitveno situacijo staršev ter z dohodkom družine. V Sloveniji ima večina staršev, ki živi v revnih gospodinjstvih dokončano osnovnošolsko izobrazbo oziroma dokončano srednješolsko izobrazbo. Redkeje imajo otroci, ki prihajajo iz depriviliranih družin visoko izobražene starše. Nižja izobrazba staršev je problematična predvsem, ker vpliva na otrokov učni uspeh. Učenci z višje izobraženimi starši namreč dosegajo boljše učne rezultate (izobrazba matere je tista, ki najbolj vpliva na učni uspeh otrok). Povezanost med doseženo izobrazbo staršev in ucnim uspehom otrok, lahko razložimo s kulturnim kapitalom in z motivacijskim okoljem družine.

Glede na zgoraj naštete indikatorje, ki vplivajo na revščino in socialno izključenost otrok lahko zaključim, da so v najslabšem položaju: nižje izobražene brezposelne matere samohranilke.

Kje se torej kaže socialna izključenost otrok v povezavi z družinskim okoljem? V prvi vrsti je vidna na področju materialne deprivacije. Revni otroci so prikrajšani pri počitnicah, posedovanju računalnika in pri primerni prehrani. Na tem mestu se socialna izključenost kaže kot proces, saj nezadostno hranilna hrana ovira otrokov telesni in kognitivni razvoj, vpliva na višja tveganja obolevnosti, na nižjo uspešnost v šoli in na nižjo delovno produktivnost, kar na koncu koncev nosi posledice za širšo družbo na sploh. Poleg tega revni otroci živijo v neprimernih stanovanjih, za katera so značilna: slabo stanje stanovanja, hrup, onesanženost, kriminal (to velja predvsem za otroke, ki živijo v enostarševskih gospodinjstvih). Tako so kršene skoraj vse pravice otrok, katere je predstavil Visoki komisariat za človekove pravice.

Najbolj pa se socialna izključenost otrok kaže na področju izobraževanja, saj otroci s slabšim ucnim uspehom dosežejo nižjo stopnjo izobrazbe, imajo slabšo zaposlitev in posledično nižji dohodek. Room, ki sem ga omenila že v začetnem poglavju, poudarja da so socialno izključeni tisti posamezniki, ki so prikrajšani pri izobrazbi, usposabljanju, finančnih virih in pri dostopu do pomembnih družbenih institucij in imajo tako nižje možnosti in priložnosti v primerjavi z ostalo populacijo.

Država lahko v veliki meri pripomore k izboljšanju situacije revnih otrok s socialnimi transferji in z drugimi oblikami pomoči družinam ter z vlaganjem v izobraževanje, v smislu zagotavljanja enakih možnosti za vse. Pomembno je omogočiti večjo dostopnost predšolske vzgoje (raziskave kažejo, da predšolsko izobraževanje pri otrocih, ki prihajajo iz depriviligiranih okolij vpliva na njihov učni uspeh) ter nadaljnega študija, na primer s štipendijami. Državi se vlaganje v izobraževanje izplača, saj izobrazba vpliva na delovno produktivnost, inovacije, politično stabilnost, demokratizacijo, znižuje stopnjo samomorilnosti in kriminala, znižuje revščino in družbeno neenakost, prispeva k višjemu družbenemu zaupanju, vpliva na boljše zdravje in ima pozitivne posledice na okolje.

Slovenija mora na tem mestu sprejeti nove ukrepe, saj država finančno ne podpira predšolskih storitev za 80% štiriletnih otrok, ne dosegamo minimalnega standarda glede potrebnega števila vzgojiteljev, ki znaša en vzgojitelj na 15 otrok in poleg tega država za predšolsko izobraževanje namenja manj kot 1% BDP-ja. Prav tako je Eurochild opozoril na visoko stopnjo tveganja revščine romskih otrok, veliko število romskih otrok, ki obiskujejo pouk za učence s posebnimi potrebami ter na slabo zdravstveno stanje romskih otrok. Slovenija bi morala učinkoviteje urediti tudi sistem štipendiranja, ki vključuje premalo otrok. Slovenija že pripravlja nekatere izboljšave, ki so omenjene v nekaterih dokumentih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, kot sta na primer Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja (2008) ter Program za otroke in mladino za obdobje 2006-2016.

Reševanje revščine otrok je za vsako družbo poseben izziv, pri čemer bi se morale vse države zavedati pomembnosti vlaganja v razvoj otrok in zato v svojih politikah otroško revščino prepoznati kot prioriteto. Od sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah je namreč preteklo že veliko let, vendar pravice otrok še zdaleč niso v polni meri dosežene.

8 LITERATURA

Abrahamson, Peter. 1995. Social exclusion in Europe: Old wine in new bottles? *Družboslovne razprave* XI (19-20): 119-136.

Atkinson, Anthony B., B. Cantillon, E. Marlier in B. Nolan. 2005. *Taking forward the EU Social inclusion process*. An independent report commissioned by the Luxemburg presidency of the Council of the European Union. Dostopno prek: http://epolis.cz/download/pdf/materialsEN_38_1.pdf (4. november 2008).

Böhnke, Petra. 2001. Nothing left to lose? Poverty and social exclusion in comparison; empirical evidence on Germany. *Berlin: Social science research center Berlin (WZB)*. Dostopno prek: <http://skylia.wz-berlin.de/pdf/2001/iii01-402.pdf> (4. november 2008).

Bradshaw, Jonathan, Petra Hoelscher in Dominic Richardson. 2006. An index of child well being in the European Union. *Social indicators research* (80):133-177. Dostopno prek: <http://springerlink.metapress.com/content/f3642p2x00hn5h01/?p=c2bb8379bdd64df8bcc101ac93ecce0f&pi=1> (21. december 2008).

Črnak Meglič, Andreja. 2006. *Children and youth in the transitional society*. Ljubljana: Ministry of Education and sport, Slovene Office for youth.

Črnak Meglič, Andreja. 2008. *Obraz revščine. Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic Republike Slovenije* (12).

D'Ambrosio, Conchita, Walter Bossert in Vito Peragine. 2004. *Deprivation and social exclusion*. Centre interuniversitaire de recherche en économie quantitative (CIREQ). Université de Montréal.

EESO. 2006. *Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora o revščini med ženskami v Evropi*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:024:0095:0101:EN:PDF> (28. november 2009).

Eurochild. 2007. *Ending child poverty within the EU? A review of the 2006-08 national reports on strategies for social protection and social inclusion*. Dostopno prek: http://www.eurochild.org/fileadmin/user_upload/files/NAPs_report_2006_final.pdf (3.november 2008).

Eurostat. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL (20.november. 2008).

Eurostudent. Dostopno prek: <http://www.eurostudent.eu/> (22. marec 2009).

Evropska Komisija. 2007a. *Study on poverty and social exclusion among lone-parent household*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/child_poverty_en.htm (6. november 2008).

--- 2008b. *Child poverty and child well-being in the EU- current status and way forward- Draft report of the indicator's sub-group of the social protection ommittee, ISG Task force draft, Part I: Evaluate review of child poverty and social exclusion in the EU*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/child_poverty_en.pdf (3. november 2008).

Hanžek, Matjaž. 2000. *Pismenost, participacija in družba znanja*. 4. Andragoški kolokvij, 16. in 17. oktober. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Hoelscher, Petra. 2004. *A thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most succesful in preventing and reducing high levels of child poverty*. Brussels: EC, DG Employment and social affairs.

Leskošek, Vesna. 2007. *Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children*. *Peace Institute, Institute for contemporary social and political studies*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/slovenia_1_2007_en.pdf (24. november 2008).

Leskošek, Vesna. 2008. *Nova oblika revščine*. Varuh, *Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic Republike Slovenije* (12).

Meglič Črnak, Andreja in Ružica Boškič. 2008. *Analiza revščine in socialne izključenosti družin z otroki- Obraz revščine*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, enota za analize in razvoj- Otroška opazovalnica. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2008a. *Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja za obdobje 2008-2010*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm (6.november 2008).

--- 2009b. *Poziv za republiške in Zoisove štipendije bo objavljen v ponedeljek, 1. Septembra*. Dostopno prek: <http://www.mddsz.gov.si/si/splosno/cns/novica/article/1939/5905/?cHash=3fd0e25d31> (20. marec 2009).

Minujin, Alberto, Enrique Delamonica, Alejandra Davidzuik in Edward D. Gonzales. 2006. The definition of child poverty: a discussion of concepts and measurements. *Environment and urbanization* 18(481). Dostopno prek: <http://eau.sagepub.com/cgi/content/abstract/18/2/481> (21.december 2008).

OECD/PISA. 2004. *Learning for tomorrow's world-first results from PISA 2003*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf> (23. marec 2009).

Puhar, Alenka. 2004. *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Room, Graham. 1995. *Beyond the threshold: The measurement and analysis of social exclusion*. Bristol: Policy Press.

Sen, Amartya. 2000. Social exclusion: Concept, application, and scrutiny. *Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank*. Dostopno prek: http://www.adb.org/Documents/Books/Social_Exclusion/Social_Exclusion.pdf (3.november 2008).

Skevik Grødem, Anne. 2008. Household poverty and deprivation among children: How strong are the links? *Childhood* 15(17). Dostopno prek: <http://chd.sagepub.com/cgi/content/abstract/15/1/107> (19. november 2008).

Socialni razgledi. 2006. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.

Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (15. januar 2009).

Študentska organizacija Slovenije. 2009. *ŠOS ne verjame oceni o številu letos podeljenih štipendij*. Dostopno prek: <http://www.studentska-org.si/?q=node/view/448> (20.marec 2009).

Ule, M., T. Renner, M. Mencin Čepelak in B. Tivadar. 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino (Šentilj).

Unicef. 2007a. *An overview of child well-being in rich countries: A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations*. Unicef. Innocenti research centre, Report card 7. Firenze.

--- 2008b. *The child care transition: A lague table of early childhood education and care in economically advanced countries*. Unicef. Innocenti research centre, Report card 8. Firenze.

Walters, Sarah in Marc Suhrcke. 2005. *Socioeconomic inequalities in health and health care access in central and eastern Europe and the CIS: a review of the recent literature*. Dostopno prek: http://www.euro.who.int/socialdeterminants/develop/20050929_1 (5.januar 2009).

Whiteford, Peter in Willem Adema. 2007. *What works best in reducing child poverty: a benefit or work strategy?* OECD social, employment and migration working papers, marec.

World health organization. 2001a. *Poverty and health- evidence for action in WHO's European Region*. Dostopno prek: <http://www.euro.who.int/Document/RC51/edoc8.pdf> (5. januar 2009).

--- 2008b. *Closing the gap in a generation: Healthy equity through action on the social determinants of health- Commission on social determinants of health, final report*. Dostopno prek:

<http://www.who.int/bookorders/anglais/detart1.jsp?sesslan=1&codlan=1&codcol=15&codcch=741> (5.november 2008).

Wößmann, Ludger in Gabriela Schütz. 2006. *Efficiency and equity in European education and training system- Analytical report for the European Commission*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/eene.pdf> (11.december 2008).

Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2). Ur. l. RS 3/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20073&stevilka=100> (12.december 2007).